

Ағылшын журналы

Дагъыстанлы Құатын

№ 5 / 2024

ISSN 0132-9626

Зайнап
Алиева

Замандашыбыз

Юбилей

Бизин яқъылар

Заманлар ва
къысматлар

Йырактадағы
күмукълар

«Женщина Дагестана»
на кумыкском языке
№ 5/2024

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан

Главный редактор

Х. А. Шамилова j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора

С. Х. Булгрова sulgi65@mail.ru

Ответственный секретарь

Н. М. Керимова kerimk@mail.ru

Редактор русского выпуска

Г. Х. Асадулаева musaeva_gulnara@mail.ru

Редактор аварского выпуска

Б. Ш. Мухидинова bahu4y@mail.ru

Редактор даргинского выпуска

П. Г. Вагидова vagidova.2024@mail.ru

Редактор кумыкского выпуска

П. Х. Хайбуллаева bike-1970@mail.ru

Редактор лакского выпуска

А. Ю. Абдурахманова delia25@mail.ru

Редактор лезгинского выпуска

Н. Н. Ибрагимова shikhnabieva1981@mail.ru

Редактор табасаранского выпуска

С. М. Исафилова suvaynat@mail.ru

Корреспонденты:

А. Тажудинова

В. Ратенкова

Р. Бакидов

Заведующая редакцией

С. М. Гамзатова

Художественный редактор

Г. А. Курбан-Адамова guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,
г. Махачкала, пр-т Насрулдинова, 1а.
j-dag@mail.ru; zhenshina_dag@e-dag.ru

Журнал отпечатан в типографии:

ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».
г. Махачкала, пр-т Насрулдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт

журнала «Женщина Дагестана»:

женщинадагестана.рф

Дата выхода в свет 29.10.2024 г.

Формат бумаги 70 х 100 1/16.

Объем: 5,5 усл. печ. л.

Заказ № 1002. Тираж (3550) 697 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается с 1957 г.

Выходит на аварском, даргинском, кумыкском,
лакском, лезгинском, русском, табасаранском
языках один раз в два месяца.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ

№ ТУ05-00429 выдано Управлением Федеральной
службы по надзору в сфере связи, информаци-
онных технологий и массовых коммуникаций по
Республике Дагестан.

Арт-директор - Моллакаев М. Ю. (MagHazar)

Фотограф - Курбанов Б. Д.

Ичделик

2. Асил инсан
Мағза «Зайнап мұаллим» деп айтығызы...
 6. Замандашыбыз
*«Мұалимни илияқълы ва тавакаллы
келтеті»*
 10. Юбилей
Шаиф күйде къалғын
 12. Дарапчы къатын
*Само іётда сав къалып, ишиnde оғр
даражалагъа етишген*
 17. Мени Дағыстаным
Төміркүю
 18. Бизин яқъылар
«Тек бары да зат янғыз французча»
 22. Юбилей
Сулейман Стальскийни яшавуна байлапту
 24. Касбучу
Бу яшавда не болмакъ да бар...
 28. Яшав
Мени яшларымны атасы!
 32. Россияны Илмулар Академиясына – 300 йыл
Алым къатындар
 34. Ағъамиятлы масъала
Языв ярдан къафатар....
 38. Йыракъылагы къумукълар
Элин гәрме гъасирем
 40. Аналаны ғюнөнен
Сююмлю мұаллим де, гъайлы ана да дөр
 44. Замандашыбыз
Яшавға имканлықъ ва ихтияр бермек!
 48. Заманлар ва къысматлар
Оъзюне къайтма сөеген адам
 52. Асил инсан
Оғр даражалагъа етишген касбучу
- POST scriptum**
57. Что думают мужчины (когда им нужно написать колонку о женщинах)
 58. Советы юриста
Не попасть в сети!
 60. Советы психолога
Род. Его значение и воздействие на жизнь и судьбу человека
 62. Выставка
Мир, сотворенный тобой...

На обложках:

I – Зайнап Алиева

III – Исмаил Исмаилов. «Дворик в родном селе»

Эргиши ва Къатынгиши

Редакторну сёзю

Биз журналны бу номеринде Руслан Бакидовну «Эргишилер не ойлаша?» деген гиччирик макъаласын беребиз. Ону дюньяны гөзел яныны гъакъындагы ярты масхара, ярты саламатлы лакъырына байлавлу къатынланы атындан язмагъа сюемен. Оыз пикруларымда бизин заманланы герти эргишиси, язывчу Даниил Андреевни къаравларына да аркъя таяйгъанымны яшырмайман.

Эргишини ва къатынгишини яратывчу борчлары бир йимик, деп къаныгъывлу күйде токъташдырагъанлар кёп ёлугъя. Мен олар булан тибокъарадан рази тюгюлмен. Эреккни пагъумулары къатынны пагъумуларындан артыкъым? Бир-бир тармакъларда, ишлерде шолай буса да ярай. Амма шону булан бирге къатынгишиде бар пагъумулар бир заманда да эргишиде болмагъан ва болмажакъ. Шогъар мюкюрлюк этигиз.

Д.Андреев эстгереген күйде, оыр яратывчулукъ тармакълардагы айланышланы гъар гюнлюк адатлы яшав булан тенглештиргенде, башгъагъалланы гөребиз, онда бары да затны башы, кюрюсю-къатынгиши, хыялланы, муратланы бир күйге гелтирип онгарагъан, яшавгъа чыгъарагъан – эргиши. «Божественная комедия» – экевилю гъаракатыны, ругъуну натижасы. Биатриче болмагъан буса, Данте де шо асарын яратмажакъ эди. Эгер де, биз аты дангъа айтылгъан художниклени яратывчулугъун теренге тюшоп ахтарма башласакъ, оланы гъар асарыны тувмакълыгъына къатынгишилер себеп болуп токътагъан.

Минг йыллар булан инсанурлукъуну арасында эргишилик оыр бо-луп гелген: гюч, къуват, гъаясызлыкъ, къоччакълыкъ, оыч алыв ...Испан тилде мен эпизиз ушатмайгъан айтыв бар. «Эргиши рагымусуз болма герек», –дейлер олар. Асрулар бою ер юзүнде бир дав битип, башгъасы тувлуна. Шоланы деңгизни толкъунлары булан тенглешдирсегиз, гъар тамчысында эргишилени терс ишлерин гөрежексиз. Заманда бир къатынланы оьчлогюнү гъакъында хабарлама башлайлар. Товба Аставиируллагъ, чингизлини, тимурланы, наполеонларни ва оyzге елевчюлени чапгъынларын къатынгишилер башлагъан эдими ва башын тутгъан эдими?! Озокъда, тарихде ата-анасын, эркъардашын, яшларын агъулап ойлтурген намарт хасиятлары булангъы къатынгишилени гъакъында да билмей тюгюлбюз. Гъали болгъанча, эргиши йимик къатынгиши де тавакаллы болмагъа герек деп айтыла гелген. Эгер де шо тавакаллыкъ деген маънада эбе-хырлы яшав учунгъу ябушувну гъакъында сёз юрюле буса, разилешип къалмагъа да ярай. Амма къатынdagы йимик иссилик, ағылюсюне бакъгъан герти сююв, олар учун жанын да аямас хасият-эргишилерде де болмагъа тарыкъ.

Хамис Шамилова,
баш редактор

Зайнап
Алиева

Магъа «Зайнап муаллим» деп айтыгъыз...

Ону гъакъында бир-эки сёз булан айтмагъа, къыймат бермеге бажарылmas эди. Буса да, гъакълашма башлагъандокъ, ондагъы төрөн, сагъа бек таъсир этеген аналыкъ гъисни сезесен.

Муаллимлик ёту...

Зайнап Магъамматдагъировна Алиев Тёбен Къазанышдагъы лицейни тарбиялав ишге къарайгъан директоруну заместители, къуватлы адам, герти загъматны къыйматын ва оьсюп гелеген наслугъа не йимик сёзлер айтма, не насыгъатлар, билимлер берме герегинин бек яхши биле.

– Яшлар зо-40-нчы йыллардагъылар йимик, бир-бирине ошамай, башгъабашгъа, – деп иржая педагог, – бүтүн де олар муаллимине абур эте, ону кёмеги булан билимлени къужурлу уълкесине биринчи сапарларын башлагъанын унутмай.

– Мени ата юртум – Тёбен Къазаныш, мунда тувгъанман, оьсгенмен. Анам-педагог, атам аманлыкъын къоруйгъан къурумларында къуллукъ этген. Олар совет девюрню адамлары эди, герти коммунистлер эди, берген сёзүнде табылган загъматчы адамлар эди!

Дагъыстан пачалыкъ педагогика университетни химико-биология факультетинде охуй туруп, практикасын ата юртунда оьтгере ва оьр охув ожакъны тамамлагъан сонг, оьзюнде педагоглар етишмейген анадаш ерлерине къайтъан.

– Мен яшавда оьзюнню касбуму таш гъаныма бир мюгълетте де шекленмей эдим, – дей Зайнап Магъамматдагъировна. – Школаларда янги билим берив къайдалар токтаташдырылгъанда, шогътар да яратывчу күйде янашым, ахтарывлар юротдюм ва гъар гюнлюк педагогика ишимде къоллама башладым.

Наслудан наслугъа...

– Мен юрт школаларда билим берив къайдалар бир йимик болгъаны, ареклерде турагъян яшлагъа да тенг имканлыкълар яратылгъаны, оъзгелерден артда къалмайгъан күйде, яхши билимлер алгъаны сюе эдим, – деп узата Зайнап Мамамматдагъировна.

Гъар дарсда янги къайдаланы ва программаланы къөллай туруп, охувчуларын оьзлеге ахтарывлар юротмеге, тарыкъ маълуматланы излемеге уйрете.

Ону иш ёлдашлары эсгерген күйде, Зайнап Алиева школаны, бүтүн Буйнакск районну инг сывавлу, пагъмулу педагогларындан бириси. Ону дарсларын юротеген кюоне ким де сукъланар эди.

Ол иржая: – Тюзюн айтгъанда, мен бек талаплы муаллимен. Охувчуларым шону яхши биле, тек магъа хатири къалмай, мен олар учун педагог тюгюлмен- насыгъатчысыман, билимлени дюньясына ёл гёрсетивчюсюмен.

Зайнап Магъамматдагъировна биринчи педагогика даражасы булан белгиленген. Шо огъар методика ишни къурма, жамын чыгъарма ва мастер-класлар оьтгериц, жагыл касбу ёлдашларына да оьзюн бай сывавун етиштирме имканлыкъ бере.

Зайнап Алиева школада директорну заместители болуп ишлейгени 40 йыл бола. Ону сиптечилиги булан хыйлы къужурлу проектлер яшавгъа чыгъарылгъан. Пагъмулу педагоги охувчулары район, республика олимпиадаларда дайм алдынлы ерлени алагъаны да кёп затны

англата. Яшлар муаллимине толу күйде инана, ачыкъ дарсларына, семинарларына, дёгерек столларына сююне туруп бара. Республиканы билим берив управленини семинарларында юрт муаллим гысапда оъзге педагоглагъя иш къурувну, касбусуну агъамиятлыгъыны, «Билим берив» милли проектдеги янгылықълары гъакъында хабарлай.

Rugъdan tюшмей....

Педагог оъзюню охувчуларыны гъакъында оъктем күйде эсге ала.

– Мен районда бизин школаланы битдирген яшларбызы ишлегенни, оланы арасында врачлар да болгъанни бек сюемен, умут этемен деп тъар заман айта эдим. Мени умутларым яшавгъа чыкъды. Гъали чи районда да, юртубузда да касбучулар, оланы арасында врачлар да етише.

Аслусу-жагъиллени иштагъландырып бажармакъ. Загъмат буса-тарбиялавну лап аслу къайдасы, къуралы. Ёнкюлени, шашыкъланы оъсдюрме тарыкъ тюгюл, англавлу, агълюсоне, юртуна, районуна герти көмекчи болар йимиклени тарбиялама герек. Муна шо агъамиятлы.

Ол яшда инг алдын инсанны гёргемеге тарыкъ деп гысаплай. Ону ич дюнъясын гыис этип бажармакъ – шо муаллимни аслу борчу деп токъташдыра.

– Биз агълюбозде беш яш бар эдик. Гъарибизни ата-анабыз ватаныбызны, турагъян ерибизни, миллетибизни сюйме уйретген. Шондан гючлю не бар. Зайнап Магъамматдагъировна загъмат тарбиялавдан башлана адамны тувулунуву деп санай. – Биз оъмюриюбозде эрибиз булан къыйынлыкълар да гёрдюк, амма на-мусгъя, ягъгъя байланып яшадыкъ. Бары да гючлюбозню ишге багъышлай эдик. Эрим Осман ерли совхозда бригадир болуп ишлей эди, гъали район водоканалда къуллукъ эте. Мен биютон яшавумну педагогикагъя багъышлагъанман. Биз алманы эки гесеги йимикбиз, бир-бири-бизни ярты сёзден английскайыз. Эки уланны ва къызыны оъсдюргенбиз. Олар охувну ушата эди ва ата-анасына макътавлары уллу савгъят болуп токътай эди. Биз оланы ёнкютмей эдик. Уллудардан бир

де къалышмай, артда къалмай ишлеме къаст эте эди. Къызым мени йимик, педагогну касбусун тантлагъан. Иш ёлдашлары айтагъян күйде, яман педагог тюгюл. Мен макъттанмайман, гертиден де шолай дюр де дюр. Ону яшлары, мени торунларым китай тилге уйрене.

Зайнап Магъамматдагъировнаны агълюсонде яшлар ата-анасына «сиз» деп сэйлейлер. Шо буса уллу гюромет этивию белгиси.

«Биз Дагъыстанданбыз...»

Алиевлени уланларыны бириси Украина дагъы хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъ эте туруп, игит күйде жан берген. Мен шо гъакъда лакъыр юрютме тартына эдим, тек айтмай къоймакъ да дурус болмас.

Сайт Зайнапны ва Османны гиччи уланы, ол яшдан берли осалланы якълан гелген. Оър билим алгъан сонг, школада информатикадан дарслар юрюте эди. Асгер борчун күтген, армияда къуллукъ этген. Сонг агъасы йимик, Оборона министерлик булан дыгъяр байлан Ботлихде, Абхазияда болгъан, Украина дагъы агъвалатлагъя биринчилдерден болуп къошуулгъан.

Зайнап Магъамматдагъировна Ватаны якълавчусуну гюнүнен уланларына къутлав ролик гъазирлеп турагъанда, ахшам гиччиси Сайт телефондан таба къысгъяча билдирив йибере. «Эгер де, эртен билавлукъга чыкъмасам, демек, башлангъан». Ондан да алда: «Күкай ва хыянатчы... Буйрукъланы күтмейгенлөгө, постунда къюоп, къачып яшынып айланагъанлагъя башгъя күйде айтмагъя болмайман, айтма да сюймеймен. Мен шолай адамлар саялы уяламан. Биз мунда гёрген, башыбыздан гечирген чакъы затны бизин яшларбызы, торунларбызы бир де гёргесин, сынамасын. Мен ахырына ерли баражакъман. Къайт деп де тилен айланмагъыз...», – деп язгъян эди.

Мариупольда Сайт биринчилей ярангъан, тек госпиталда ятмагъя алгъасамагъан. «Дав къуллукълары учун» деген медаль булан савгъатлангъан ва Жуковну медалына гёргестилген болгъан.

Папасныйде Сайитге янгыдан яра тие. Ону Россиягъа бакъдыралар, сонг асгер къурдашларымны къюоп болмайман деп Украинагъа къайтгъан. Къурдашларына къумукъча «мени яшларым» дей болгъан. Етти айны узагъында бир де офицер погонларын чечмеген.

2022-нчи йылны сентябр айны 7-нде ону асгер бёлюгю душманны гючлю топ атывларыны тюбюне тиоше. Сайит солдатлагъя артгъа тартылмақыны буюра, оъзю буса шо ерде къала ва оълю яра тийип, къоччакъ кийде жан бере.

Россияны Президентини 2022-нчи йылны ноябр айыны 9-нда къабул этген къаарына гёре, танк вズводну командири лейтенант Сайит Алиев Къоччакълыкъыны ордени булан савгъатлангъан. Ону къатыны Садия ва къызы Самира къалгъан. Ата - анасы нечакъы къайгъырса да, олар учун яшы оълмеген, гъали де сав.

- Солтан да школада яхши охуй эди, оъзю учун юристни касбусун тантлагъан эди, - деп хабарлай Зайнап Магъамматдагъировна. - Ватанны алдында борчун кютомеге заман гелгенде, Карелияда асгер дазучу болуп къуллукъ этген. Асгерден къайтгъанда, суд пристав болуп ишлеген, сонг 2022-нчи йылда Оборона министерлик булан дыгъар байлан,

Украинадагъы хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъэтмеге башлагъан. Давлана бирисинде командири яралангъанда оъзюне башчылыкъыны алып, солдатланы аман ерге чыгъарма бажаргъан.

Амма оъзю де яралангъан, асгер борчун кютовде гёрсетген игитлиги учун Къоччакълыкъыны ордени булан савгъатлангъан. Солтан Алиевни тизив ағыллюю бар-къатыны Равзат ва уъч яши.

Эр-къатын Алиевлени юрегин етти торуну исиндири. Яшав узатыла. Оъзлерде патриотлар ва игитлер тарбияланагъан Алиевлени тухум-тайпасы йимик. Озокъда, школадагъы иш, ағылодети аваралар юрек сыйлавланы солкъ этип болмай. Тек тавакаллы кийде турма борччу эте. Пагъмулу музалим, Къоччакълыкъыны орденлери булан савгъатлангъан эки оъзден, къагъруман уланланы анасы Зайнап Алиева хыйлы гъюремтлев грамоталар, баракалла кагъызлар булан савгъатлангъан, ол РФ-ни умуми билим беривионю гъюремтли къуллукъчусу. Да-гъы не къошарсан, айттылгъан чакъы затгъя? Янгыз: «Музалим, алдынгда баш иебиз...», - деп айтмакъ къала.

Айшат Тажудинова

«Муаллимни илиякълы ва тавакаллы келпети»

Татьяна Гамалей яшавуну аслам янын Дагъыстан пачалыкъ университетни филология факультети булан байлагъан, Магъачкъала шағыр администрацияны башчысыны заместители болгъан, беш йыл республиканы миilli политикағыз къарайгъан министерлигине башчылыкъ этген, гъали буса «Дагъыстан» деген журналда ишлей. Ону загъмат ёлuna къарагъанда, Татьяна Владимировнаны гъар- бир затгъа етишиме, тюрлю-тюрлю масъалаланы уъстюнлю кюйде чечме, яшавгъа чыгъарма не-чик заманы, гючю, гъаракаты етише болгъан деп тамашалыкъ этсеп. Шону сыфларын билмек учун, биз Татьяна булан ёлугъуп, лакъыр этмеге токъташдыкъ.

– Даңс беривчю гысапда биринчи лекциягъызы эсигизде къалғынмы?

– Тюзөн айтгъанда, бириңчи лекциям негер багышланған болғынны эсимде къалмагъан, арадан 35 йыллар ойтди. Тек не затдан къоркъагъанымны яхши билемен, мен гъазирлеген материал савлай лекцияны юртюме етишмей къалса, не этермен, бош заманны не булан толтуарман...Амма мен иетъакъ талчыгъа әдим.

– 90-нчы ва 2000-нчи йыллардағы студентлени арасында не бағылалығы бағ?

– Мени гысабымда, 90-нчы йыллар филфакда студентлер аслу гылда янгыз дәртлеге ва бешлеге охуйған ахырынчы йыллар болуп токтады. 2000-нчи йылларда Дагъыстандан озге регионлагъа, гъатта тыш пачалықтагъа гёчеңгенлени санаву артды. Хыйлы яхши, сывануву касбучулардан, мұаллимдерден магърюм къалдықъ. Шагъарларда тав юртлардан гёчген ағылолени санаву гъатдан озуп ийберди. Озокъда, шону булан байлаву факультетте түшеген студентлер де алышынды.

– 70-нчи- 80- нчи йылларындағы студенттер, студент яшав нечик әди?

– Гъариб фактетте охума тюшмекни озюбюз учун уллу насыпге гысаптай әдик. Тизив мұаллимлерибиз бар әди. Студентлер де олагъа къарап, осал охумакъыны эрши ишге гысаптай әди, оланды алдында бети къара болғынны сюймей әди. Билим алыв булан янаша театр студияларда, КВН-де ортакъчылықъ эте әдик, беш йылны ичинде хыйлы фольклор сапарларда болдуқъ. Мисал учун, бизин гиоп айрокъда көп Лак районгъа бара әди. Ондан къайры, къурулуш студент отряды ортакъчылары гысапда Краснодар крайны, Тюменни гёрдюк, яй айланы вакътисинде Дербент районну юзюмлюклеринде ва консерво заводунда ишледик. Шо бизге дюнья къаравларыбызын генглешдирме имканлықъ бере әди. Мен хыйлы заман студент яшавум лап да ярықъ ва яхши йылларым деп гысап эте әдим. Шолай дюр буса да ярай.

– Ойсюп гелеген наслугъа билим бермек – тынч масъала тюгол. Неге сиз шо ёлну таңгладыгызы?

– Совет киномотография мұалими, даңс береген адамны тизив келпетин яраттган әди, мен де шолай болма сюе әдим. Гъатта студент заманларымда бизден көп арек бойларда ерлешген уллу

къурмну башчысына оъзлerde муаллим болуп ишлемеге сюемен деп кагъыз язгъан эдим. Жавап алмадым. Сонг ДГУгъа тюшгенде школа онча тергевиомню тартмайгъан болду. Ленинграддагъы университетни аспирантурасын тамамлагъанда яшавумну негер багъышлажагъым англашылды. Мен анадаш оър охув ожагъыма, филология факультетиме къайтдым. Шону булан бек оъктем бола эдим. Мени бир заман охутгъанлар булан да бирче ишлемеге наисип болду.

— *Студент къавумну арасында яхшисы да, яманы да дегенлей бола. Сиз оланы нечик айыра эдигиз, гъарисине бакъгъан якъдагы янашывугъуз нечик эди?*

— Ялагъайчы, бир затны да ахтарма, билмеге къасты, хыялы ёкъ студентлени ушатмай эдим. Мен олар саялы уяла эдим.

Мени тергевиомню оъзтёрече къараву булангъы, къужурлу лакъыр этип балагъан яшлар тарта эди. Олар булангъы байлавлукъын охувун тамамлап, диплом алгъан сонг да бёлмей эдим. Айрокъда журналистика бёлюкде охуйгъан яшлар булан...

— *Сизге Магъачкъала шағъар администрацияны башчысыны заместителини ери тақлиф этилгенде не ойлар түвудунду?*

— Яшырмай айтгъанда, шо мени учун лап къыйынлы гюнлер эди. Аз заманнынинде юз тюрлю масъалаланы маънасына тюшюнме герек эди. Мен тезден берли сыналгъан къайдама аркъатаяп, айланамда мени ойларымны, къаравларымны якълайгъан адамланы жыйма башладым. Бирче сыкълашып, тахшагъарда турагъанланы къайнайгъан масъалаланы яшавгъа чыгъарма башладыкъ.

— *Министерликни башчысы гъисапда не зат эсигизде къалгъан?*

— Ишлеме нече де къужурлу эди. Кынынлыкъланы гъакъында кант эте турмайым. Гъали янгыз яхши затлар эсинге геле. Шо заман биз тиоз ёлну тангладыкъ деп гъисап этемен: болгъан чакъы адамлар, жамият булан гъакълашмакъ, олар булан сёйлемек, янында болмакъ. Бизин «Къонакъчылыкъ», «Нечик яшайсан хоншум?» деген проектлеге гёре йыракъ юртлагъа, районлагъа этген сапарларыбызыны уллу сююнч булан эсге аламан. Шо ёлугъувланы вакътисинде адамлар та- маша затланы айта эди, сайки, кёп йыллыкъ юхудан уянгъандай, бир- бирин эшитме башлагъан, оъзлэр тарыкъ экенин янгыдан гъис этген.

— *Мен мили политика булан байлавлугу масъалаланы гёттерме стоймеймен, тек бир соравну чу бермесем бажарылмай. Сиз республикадагы туризм тафмакъын къайсы яхши ва яман янларын эсгерер эдигиз? Гелеген къонакълагъа нечик гиинме тюшегенни гъакъында айрыча низам токъташдырмагъа тарыкъмы?*

— Бир-бир къыбла европа пачалыкъланы сынаву гёрсетеген күйде, ерли халкъ туристлени кёплюгүндөн къашалма башлай. Нечик алай да, тышдан гелгенлер токъташгъан ерли адат-мердешлеге, яшав-турушгъа таъсир эте. Амма Дағыстан гъали де къонакъланы къабул этип бола. Иш ерлер етишмейген регион учун шо пайдалы ва ағълюнгю сакълама имканлыкъ бере: кафелерде, ресторандарда, къонакъьюлерде, транспортда... Туристлени гийинеген кююне байлаву айрыча къайдаланы, низамны токъташдырмагъа тюшмейдир деп ойла-

шаман. Ял алма гелегенлерден бек ярыкъ яйлыкъ опуракъланы гиймегиз деп талап этме болмайбыз. Тек къонакълар да къайда гелгенин унутма герекмей, тезден берли тувлунгъан ерли мердешлеге тийиши гюремет булан янашмагъа тарыкъ. Шолай бир-бирибизге уйренчили болуп къаларбыз. Аслусу, мен оъзюм не сюегенимни айтайым: ер-ерде яйылгъан нас чёпден эпизиз уяламан. Шо янгыз коммунал къуллукъчуланы айыбы тюгюл, бир- бир адамланы эдепсизлиги, тарбиясы етишмейгенликден де бола.

— Гъали сиз «Дагъыстан» журналда ишлеисиз. Журналда аслу гъалда маданият булан байлавлу макъалалар чыгъа. Гелигиз, къысгъача буса да, шо гъакъда лакъыр этейик.

— Этейик. Тек эгермеге сюемен, «Дагъыстан» журналда янгыз маданиятны гъакъында язылып къалмай, ону бетлеринде тарихни барышына таъсир этген адамланы, асрулар бою бир-бирине тағыла гелген гөрмекли агъвалатланы гъакъындагъы ва шолай оъзге материаллар булан да таныш болмагъа боласыз.

— Концертлер, спектакллар, выставкалар, адабият ахшамлар... Шо чарапаланы къайсы адамланы артыкъ тергевюн тарта? Нечик ойлашасыз?

— Шогъар бир күйде жавап бермеге къыйын. Биринчилей, гъар наслуун артыкъ тергев береген оъз къайдалары бар. Экинчилей, мен эс этеген күйде, шагъарлыланы арасында шо агъамиятлы чарапаланы къутгъармай барагъан юзге ювукъ адам бар. Оъзюнде миллион адам яшайгъан шагъар учун шо, озокъда, нечакъы да аз, макътанардай гъал тюгюл. Къалгъанлары не эте? Билмеймен, балики, уйлеринде де олтуруп тюрк сериаллагъа къарайдыр. Бир музей залдан башгъасына, бир выставкасындан оъзгесине дайм бир адамлар юрой –мен оъзюн бек сюеген шагъар интеллигентиябыз.

— Гъали сиз не иш булан машгулусуз? Биш заманыгъыз кёлмю?

— Озокъда, гъаманда йимик, бары да зат учун заман етишмей. Журналдагъы ишим, архивлердеги ахтарывларым, гъар тюрлю сапарларым. Бизин «Терекни къурдашы» деген жамият къурумубуз телеграм каналда адамланы терге-

виян Магъачкъалада яшыллыкъ баргъан сайын аз бола барагъанына бакъдыра. Дагъы да, мен шагъардагъы белгили ВЧ гюп булан къурдашлыкъ юрютемен, олар көп рагымулу ишлер этген. Сөз ёругъуна айтгъанда, шо гюпте яшавдан тез гетген Мадина Манасова къургъан «Куклоград» деген проект де гире. Къурчакъланы выставкасы йылны ахырында оытгериле, буйлыш дөртюнчю керен оытгерилежек.

Ювукъ арада гезикли «Таргъу-Тав» китап фестивалы къаравуллайбыз. Гъаманда йимик, ону башчысы –журналист, язывчу, художник, «Дагъыстан» журналны редактору Марат Гъажиев. Буйлыш шо проектни Россияны маданият фонду якълады. Көп китап басмаханалар, язывчулар, шаирлер къонакълай гелер деп гөзлейбиз. Биз де шону оытгеривионе болагъан көмегибизни этме къарайбыз.

Гъасиликалам, магъа ялкъып не этегенни билмейген адамны гөрсетигиз, мен огъар гюнөн нечик толтурагъанны гъакъында бир тюрлю сырларымны ачарман.

Руслан Бакидов

Шаир күйде къалгъан

Журналны охувчуларына белгилі адабият ахтағывчу, Дагыстанны халқы язывчусу Камал Абуковну эсге алывларын къысгъартылып берилсе де, бирдагы көрөн охуп чыкъмакъны таклиф этебиз.

* * *

Айлар, йыллар оьте, бир-бирин тебере туруп, поездни дазусуз, арты гёрион-мейген ёлундан къавшалгъан вагонлары йимик. Ёл бойдагы чакъырым белгилер – бизин яшавубузну агъвалатлары: сюонч булан чатыраша гелген къайгъылар, къошуулгъанлагъа къувандыкъ, гетгенлеге талчыкъыдькъ. Кант этмеге себеп ёкъ йимик, амма Анвар Гъажиев яшавдан гетгенде бирден яратывчулукъ ташгынны тюбюне тюшгендей, бары да зат булгъанды, алышынды, языв-бузув-

дагы умутларым сугъарылмай тургъан терек йимик къуруду ... Уллу шаирни дюнья сапары тамамланды...

Ол адабиятгъа барысы да булан тенг сейлеп зо-нчу йылларда къошуулгъан. Гъатта оъзюню таныгъанда, макътавгъя лайыкълы болгъанда да адабиятдан талгъан алдагы язывчуланы, яратывчулукъ ярында оъзюнден озуп болмайгъан тенглилерин ари теберме, йылышырма къарамады ...

Анвар Гъажиев – мен паланман, тюгенмен, шунчакты даражалагъа етишдим деп оъзюн ойр этип гёrsетмеге къарамай

эди. Яшавда да, адабиятда да бир кюонде тура эди. Ол оз заманыны шаири эди, янгыртып къуурувчу, инкылапчы тюгюл эди, бугонгю, гъалиги масъалалар булан яшай эди.

Биревлер танывлу болмакъ учун бирден башгъя йырланы йырлама, башгъя макъамланы сокъма башлай. Тек Анвар Гъажиев атын танысын учун овзюню четим, овзтёре чёлү булан юрой эди. Барысы да айтагъан масъаланы гётере эди, амма гъар заман ону сатырлары айрыча, Анварча бек таъсири күйде чалына эди.

Овзюню яратывчулугъунда ол бир нече айырыкълары булангъы овзенге ошагъан эди-инче лирик, яшлар учун язагъан шиъруланы ва поэмаланы сиғырлу устасы, гючлю сатирик ва тизив таржумачы. Ону оьтесиз терен маънасы булангъы сюовни гъакъындагъы шиърулары, масхара къайда да язылгъан «Къайсар Къалабузаров» деген поэмасы, яшлар учунгъу «Авузгъа бош акъ бабиш» деген ёммагы шексиз күйде къумукъ поэзияны алтын хазнасына гире...

Анвар Гъажиевни яратывчулугъуна биз тийишли тергев бермей къоягъян бирдагъы яны бар- театр ва шаир. Анвар Абдулгъамитовични Къумукъ театрны колективи овзлени лап ювукъ адамы гъисапда къабул эте эди. Аты данггъя айтлыгъан шаир драматургия асарлары бек уста күйде гёчюре эди. Ону таржумасы булан театрны сагынасында 10-дан да артыкъ пьеса салынгъан.

Анвар Абдулгъамитовични язывчуланы бир нече съездлеринде сагынагъа чыкъгъан кую эсимде къалгъан, гъалекли гъислери ташып сёйлесе де, овзю учун токъташдыргъан дазудан чыкъмай эди... Ол биревге де ялкъывлу насыгъатланы айтмай эди ва овзюню яратывчулукъ сыйнавуна аркъя таяма къарамай эди. Тек биз, адабият ишни бир тюрлю янларына тиошибен жатыл язывчулар, овзю сёзни устасы шиъруну уystюнде нечик ишлейгенин яхшы биле эдик...

Мен ону языв-бузув тентерлерин гёрген эдим. Ёкъ, языв-бузув десем, дурус болмас, неге тюгюл, Анвар Абдулгъамитович язгъанын бузуп тюзлемей эди, янгысын яза эди, чарлап гъазирлей эди.

Он тюрлю күйде язылгъан къайдасындан бирисин печаттъя бере эди. Ол сёзни устасыман деп макътвагъя лайыкълы болма алгъасамай эди. Ол язгъан бары да асарлар эки гиччи томгъя сыйжакъ эди. Шо шаирни овзюне салагъан яшав ва яратывчулукъ талаплардан къайры, ону инсанлыкъ гъакъылын, яхшыны ямандан айырып болагъынын гёrsете эди...

Ол къачанда, не гъалларда да шаир күйде къала эди. Гъатта эмсиз аврувгъя тарыгъанда да Анвар Абдулгъамитович уюнде де бир де башгъя тюгюл бек жаваплы генгешден бираз замангъа гелгендей, галстугун тагъып бола эди.

Биз Анвар Гъажиевни гъакъында тъали де бары да тийишли сёзлени айтлып битмегенбиз деп эсиме геле. Сав заманында ким булан ишлейгенибизни, ким булан гъакълашагъаныбызыни, кимден уылгю алма герекни, сонг кимибизни тас этгенибизни англап битмедин!

Камал Абуков

A professional portrait of a woman with long, wavy brown hair, wearing black-rimmed glasses and a black double-breasted blazer over a dark top. She is standing in front of a large window with a grid frame, looking slightly to her left. Her hands are in her pockets; the left hand is visible on the left side of the frame, and the right hand is visible on the right side. A ring is on her right ring finger. The background shows an interior space with some furniture and a plant.

Жамиля
Мелесова

Самолётда сав къальп, ишинде оър даражалагъа етишген

Биз тамаша заманларда яшайбыз. Эргишилерден артда къалмай, касбу, иши даражаларыбызын гъайын этмеге герекбиз, шо заманда да биз къатынлар экенибизни унутмай. Лап четим зат – бир кююндө къалып болмакъ.

Жамиля Мелесова – къошум билүм береген оъзбашына ишлейген «Финанс-Гупп» деген күүрүмнү директору, хыйлы проектлени башчысы, бухгалтерия булан байлавту, гиччи ва уллу бизнесни гъакъында бары да затны биле ва шогъар башгъаланы да уйрете.

Оъзюню яшавунда Жамиляны кёп тезден токъташдыргъан низамы бар: «Оъзюнге болгъанның сиймейген затны, оъзгелеге де ёрама, этме ва башгъалагъа сагъа нечик янашгъанны сюеген кюонде янаш».

Жамиля Мелесова – бек жагъ, тъяркатьчы адам. Ерли бизнес булангъы тыгъыс байлавлугъу, уллу чаараланы оътгеривдеги сыйнаву гъакъында айрыча эстермеге тюшедир. Аслусу буса деп тъисап эте Жамиля, гъар гезик эсингдө сакъламакъ: «Эгер де, бир ишге урунгъан бусанг, толу куюде берилип, бары да затны унутуп чалышмагъа герексен».

Ону гъисабына гёре, бажарывлу къаян – загъматдан баш къачырмайгъан, оъзюню имканлыкъларына инанагъан, муратларына етишмө талпынагъан, арив гийинеген ва тийишли даражада харж булан таъмин этилген адам болмагъа герек. Жамиля, уъстевюне, спорт булан да иштагъланана ва озокъда кёп охуй...

Жамиляны атасы Гуниб райондагъы Сограттель юртундан. Башлапгъы класланы ол района битдирген, сонг ағыллюсю

Совет Союзда янгыртып къуувуну дөвюрлери башлангъанда, Магъачкъала-гъя гёчген. Школада айрыча математика ва физика дарсланы ушата эди. Жамиля Мелесованы атасы – экономист, бүгүн де ол финанс-экономист колледже дюнья экономикадан ва экономика географиядан дарслар юрюте. Мисгин атасы буса, бек пагымулу сурат чыгъарывчу, художник эди. Ол о заманларда герти яратывчу адам гъисапда янгы шартларда оъз ерин тапмады, Мелесовланы ағыллюсюнде гесек-гесектө паралангъан биотон СССР-де йимик, къыйын вакътилери башланды. Жамиляны эркъардашы гиччи заманындан тутуп аврүй эди. Ону савлугъун багъыывгъа кёп акъча герек эди. Жамилягъя булат да ууч ерде ишлейген атасына кёмек этмеге тюшдю. 14 йыл чагъында къызызъяш чапелеклер биширип, шагъаргъя сатмагъа чыгъа эди

– Алагъанлар бар эди ми? Шолар исси-иссилий гъазирленин этилген эди чи!

– Алай эди. Яхшы чы, бизде картопну тазалайгъан аппарат бар эди. Дрож булан хамур басма уйренидим. Артда биз

контейнер сатып алдыкъ ва оъзюбюзню гиччирик тюкенибизни ачдыкъ. Сонг мен кафе ачдым.

Гиччи бизнесимни тувулунувуну гъар абатында кёп четимликлеге раслаша эдим. Тез-тез ёл уьстюнде дегенлей, гъар-бир затгъа уйренме тиоше эди, тийишли документлени гъазирлемеге, къодуланы ва налогланы тёлемеге...

Шолай мен анама кёмек этгенден къайры, бираз акъчалар жыйып бажардым ва Москвагъа охума гетдим. Мен школаны битдирген сонг ДГУ- гъа тюшмекъарадым, бажарылмагъанда, Москвани тангладым.

– Нечик къарышылады Москва?

– Гийинген кююме гёре къарышылады, гъакылама гёре узатды. Мен шонда дёрт охув ожакъыгъа арза бердим, дёртюсюнден де оьтдюм: Плехановский, РУДН, Юрт хозяйство академия ва РФ-ни Гъукуматыны янында иш гёрген Финанс академия. Общежитиесинде турма лап учуз токътайгъан илму билим берив идараны тангладым –Финанс академияны. Тиоз айтыла гелген, Москва шоссагъат къурулмагъан ва гёзьяшлагъа инанмагъан! Мен жыйигъан чакъы акъча ярым ийлгъа сама болар деп тура эдим, бир айдан битди...

Шуай шартларда мен охувум узакъгъа бармажагъын англадым. Гечелер уллу тюкенлени бирисинде полланы

жува эдим, эртен дарслагъа алгъасай эдим. Тез гъазирленеген макоронланы ашай эдим. Ашханада мен бир затны да алыш болмай эдим –бек багъя. Эсимден таймай, биз студентлер ичиндеги майонези битген пачканы гесип, ашгъа сюртюп ашай эдик.

Бир гезик макоронумну ашап туррагъанда, ойлашым: неге мен шудай яшайман? Оъзюм оъзюме бир заманда тарчыкълыкъда яшамажакъман деп сёз бердим. Ишимни алышдырдым, курьер болуп тюшдюм. 4-нчю курсдан бары да студентлер оъзлени касбусуна гёре ишлеме башлай эди, лекциялагъа ахшамлар бара эди.

Магъа да оъзюмню билимиме гёре, иш тапмагъа тарыкъ эди. Мен бармагъан ер къалмады. Сонг ахырда бир къурумда 1С программаны билемисен деп сорадылар. Мен буса шону гёзюм булан да гёргеменмен. Билемен дедим ва мени ишге алдылар. Шо тюркиялы къурулуш компания эди. Биринчи гион ишге чыкъгъанда, не этегени билмеймен. Онда буса, мени айлыкъ алапам алдагъы учь минг манатымдан учь керенге артыкъ эди. Мен иш ёлдашларымны бирисине менден не зат талап этилегенин англатмақъын тиледим ва иш гион битгенче бары да затгъа тюшондюм. Арадан учь ай оьтюп, мени къурулуш майданчаны баш бухгалтери

этип белгиледилер, бирдагъы эки йылдан компанияны баш бухгалтери болуп токтадым.

Магъя шо заман янги 25 йыл битген эди...

Москва- адамлар яшайгъан ер тюгюл, ишлейген шагъыр. Мен Магъачкъалағъа къайтдым, атам-анама көмек этдим ва бир йыл МФЦ -де ишледим. Соң савлугъума байлавлу ишимни бёлмеге тюшдю. Кёплени эсинде къалгъандыр, 2010-нчу йылда Магъачкъаладан учуп гелеген самолёт Москвада Домодедовада не шартларда къонгъанын. Самолёт ерге тюшпен, экиге бёлүнөп къалгъан эди. Эки адам ойлду, 80 адам яраланды. Къысмат магъя шо гион шо самолётта болмакъны буюргъан болгъандыр...

Хатабалагыны тез унутма сюе эдим, тек шо бажарылагъан зат тюгюл эди. Савыйл мен күйге гелип болмай турдум...

– Сонг къайтын иш?

– Тюзүн айтгъанда, ойзюмню бизнесимни кёп йыллар алдын яшав шартларымны алыщырмакъ учун башлагъан эдим. Дагыстанда мени сынавлу, бажарывлу касбучу гысапда таный эди ва ойзлени бизнесин ачма сюегенлер мени устюме геле эди. Муна шо заман бухгалтерлени гъазирлейген центр ачдым. Заман гетип, шо уллу «Финанс Групп» деген компаниягъа айланды. Ондан къайры, республикадагы бухгалтерлени жамият къурумун ачдыкъ. Шо бизин къатынлагъа дагъы да артыкъ имканлыкълар бере.

– Ағылжашавуғузну гъакъында не айтма боласыз?

– Ағылжашавума кант этмеге бир себеп де ёкъ. Ойкем боламан, мени тизив эрим бар- Юсуп Юсупов. Юсуп бизин юртлубуз. Биз ону булан дос- къардашыбызыны гелишивүндө таныш болгъан эдик. Биз уйленгенче, Тыш ишлер министерликде таржумачы болуп ишлей эди, ол бир нече тиллени биле. Гъали билим берив центргъа башчылыкъ эте.

Гъалиге бизин яшларыбыз ёкъ, тек болар деп умут этебиз. Аллагы буюрса, яшларыбыз да болажакъ.

Бизин лакъырыбызыны ахырында, Жамия бары да зат яшавда къатынгиши-

лерден гъасил бола: яшлар, уй-ожакъ, айланадагъылар булан къатнав, яхшы аралыкълар юрютов деп эсгерди. Къатынгиши гыси булан англама герек, къайда сёз айтма ярайгъаны, къайда арагъа сёз къошмай къойма тарыгъын, къачан сув тёкме, къачан сибирме герегин. Ол бизин къатынлагъа савлукъну, ойзу ойзюн сюймеге уйрэнмелекни ёрады.

– Мен алда ойзюмню сюймеге бажармай эдим, ойзелер учун яшай эдим, ойзюмню сюймеге магъя эрим уйретди. Дағы да, мен ойзюмню къорума, сакълама, тюрмет этмеге уйрэндим, шо заман биз ойзелеге де көмек этип болажакъбыз. Яшавда ва бизнесде лап аслу зат – ойзюнгэ, гючюнгэ инаныв ва ювукъ адамлаңгны янындан якълав.

Насипли къатынны айланасында бары да насипли бола! Мен бизин улыкеде бир тюрлю къийынлыкълагъа да къарамай, дайм алгъя юрюме, бизнесде ойр даражалагъа етишме талпынагъан къатынлар бар экенине бек сююнемен.

Виолетта Ратенкова

Рамазанова Диана
чыгъарғын сурат

Темиркъую

Юрту тарихи кёп теренлерден башлана. Халкъ арада юрюлөген хабарлагъя гёре, бу ерлерден елевчю Тимур (Акъсакъ – Темир, Темирлан) ойтген болгъан. Яйны яллавину гюнлеринде Къумукъ тюзден бара туруп, бир ерде де ичме сув тапмай, Темирни астерчилири гъаран юрой. Оъзенлер, кёллөр батмакълыкълагъя айлангъан, булакълар да қъайда ёкъ болгъаны бирев де билмей. Акъсакъ Темирни буйругъуна гёре, къую къазма башлагъанлар. Оланы гаракаты, къасты бошуна гетмеген, еттинчи гюн гъариси тойгъанча сув ичме болгъан.. Атлар ва тюелер де оъз пайын алгъан, Тек гетегендө, шону суву булан дагъы бирев де пайдаланмасын учун, ичине топуракъ ташлагъан. Шо саялы бу юртгъа Темиркъую деп айтыла.

XIX асрну ахырларында юртда гёrmекли агъвалат бола. Владикавказдан Порт-Петровскиге ерли тартылгъан темир Темиркъуюдан оыте. 1894-нчю йылны январ айны 1-нде поездлер юрюме башлагъанда, станция къурула, биринчилерден болуп юртда темирёлчулар орунлаша, сонг айланадагъы юртлардан да адамлар гелип, яшама башлай. Яшлар учун школа ачыла.

Юрт къайгъылы агъвалатлар будан да белгили. 1919-нчу йылны август айны 18-нде станцияны бинасыны алдында инкъылапгъа къаршы дав юрютеген Тав

тъкууматы Уллубий Байнакскийни ва ону ёлдашларын гюллелеген.

Шариат судда Байнакский айтгъян сёзлени де бирдагъылай эсге алмагъа тюшедир:

– Мен тавланы арасында оьсгенмен, мисгин халкъны авур яшав -турушун яхши билемен. Сиз мени ва мени үимик дагъы да минглени оылтюрмө боларсыз, тек халкъны ичинде яшайгъан ойну оылтюроп болмажакъсыз! Мен Совет тъакимиятны устюнлюгюоне къатты күйде инанаман ва шону ювукълашдырмакъ учун оълме де гъазирмен! – деген.

Вокзалны тамларында гъали де гюллелени гъызылары къалгъан. Станцияда къоччакъ инкъылапчылагъя эсделик салынгъан. 70-нчи йыллардагъы ер тербенивиден сонг бузулгъан эди, амма сонг янгыртылгъан.

Шо къайгъылы табиат балагъда Темиркъуюга да уллу зараплар болгъан. Биютон ульке дагъыстанлылагъа кёмекге алгъасагъан. Харьковдан гелген касбучулар юртда сегиз яшавлукъ уйлени ва янгы школаны къуруп бергенлер. Медпункт, китапхана, клуб ачыла.

Бугюн Темиркъуюда 2 мингден де артыкъ адам тура. Олар юртуну тарихи булан оъктем бола ва туристлеге шону гъакъында сиюоне туруп хабарлайлар.

Гъазирлеген Гюлнара Асадулаева

Женнет
Буччи

«Тек бары да зат янгыз французча»

2007-инчи йылдан тутуп, Женнет Буччи Францияда яшай. 14 йылдыкъ къызыяшины анасы яшлары ойр билимин таифхинде къуевицу ва къанлы инкъылаплар болгъан пачалыкъда алгъанни сюе эди. Гъали Женнет эки фифмагъа башчылыкъ эте. Дагъы да, ол китаплар яза ва бир гюн Дагъыстангъа къонакълай гелмеге умут эте.

«Магъа къушну атын къойгъан деп хатири м къала эди»

— Айда бир де Европада болмагъан 14 ийл чагъындагы къыз Франциядан не къаравуллай эди?

— Ондагъы яшав бары да якъдан тизив-дюр ва таза, онгайлы орамлардан шляпалар да гийип, төзел къызлар юрийдор деп ойлаша ва инана эдим.

— Сонг, шолай гёзеллени кёп гёргюзюмю?

— Кёп сийрек (иржая). Тюзюн айтгъянда, французлар оyzлени уьстю-боюна онча тергев бермейлер. Парижде модагъя гёре гийинме къарайгъан янгыз эки район бар. Шагъарда буса, гъатта гече ятагъан гёлеги булан чыгъып гезейгенлер бола.

— Янгы француз школада тенглилеринг нечик къабул этти? Олар сен дагъыстан-лыман деп айтагъанда не ерлер экенин самаанглай эдими?

— Озокъда, олар Дагъыстанны гъакъында бир затны да эшитмеген эди. Гъатта Россия не якъда ерлешгенин мекенли билмейгенлери бар эди. Францияда Россия дегенде, шоссагъат гъаракъы, сувукълукъ, аювлар ва шо тайпа ойлар

эсине геле. Олагъа Россияда гъар заман ва бары да ерлеринде сувукъ болмай деп англатагъанда, бек тамашалыкъ этелер, гъатта башлап инанып да битмейлер. Россияда 180 миллэт яшай дегенде чи, французлар шо болма ярайгъан зат тюгъул деп ойлашалар.

— Сен тыши пачалыкъга гёчгенде, француз тилни билеме эдингми?

— Къайдагъы затдыр! Бир сёзүн де билмей эдим! Школада мен биринчи гюнлдерден тутуп, «га ва», «ишлеринг нечикидир»деген маънадагъы сёзлени эшите эдим. Мен буса магъа ачув этип, къушну атын такъгъанмы экен деп эсиме геле эди ва хатири м къала эди.

— Толукюйде француз тилге уйғенмек учун нечакъы заман тарыкъ болду?

— Беш йыл.

— Ва гъали...

— Гъали мен французча ойлашаман. Эрте-геч шо болажакъ эди. Гъатта эркъардашым булан ярты-ярмалап, француз ва орус тилни бир -бири булан булгъап сёйлеймен. Мисал учун, къурдашларбызы булан жыйылгъанда, олар биз нени гъакъында айтагъанны билмесин учун, бизин тилни къоллайбыз. (кюлей)

«Бир керен шорпамда къонгузакъны тапдым»

— Гъали макъата гелген француз ашлана гъакъында сёйлейик.

— Гёнгюгюзню бузма сюймеймен, тек Франциядагы аш онча татывду тюгюл. Хыяр, памидор, картоп, оззге ашамлыкъ маллар...

— Ерли кафелердеги ва ресторандарда гъы аш да шолаймы?

— Кёбюсунде шолай. Масала, Парижде туристлерден пайдалана. Демек, татыву, сан яны онча агъамиятлы тюгюл, багъалары буса гъатдан озуп гете. Туристлер геле, ашай, гете, тангала башгъалары гележек. Ондан къайры, къувунлу гъаллагъа тергев бермейлер. Бир керен озыюмню шорпамда жийрен къонгузакъны тапдым. Магъа сукарамны алып тетгенче, хыйлы заман къарама тюшдю.

Гечип къоюгъуз деп айтагъанлар да болмады! Официантлар ари- бери ююй эди ва тувулунгъан онгсуз гъалда бир гъайы да ёкъ эди. Янгыз магъа айтгъан заты: «Талчыкъмагъыз, шорпа саялы сизге ръякъ төлеме тюшмежек».

— Судгъа арза берсе?

— Не маънасы бар. Кёп аваралар булан доланма тюшмежек, шайлы харжны да чыгъарып адвокатны тутма тарыкъсан. Лап яхши дагыы шо ресторандар гирмесенг ва озгесинде шолай гъалгъа рас болмажагъынга умут этмеге.

— Сагъа тынглагъанда мени Франция булан байлавлу къаравларым астаса алышиныма башлады. Яхши, дагыы болмажанда французлар гъакимияттъа къафышылыкъ билдири ме усталар чы.

— Озокъда, шо тезде тувулунгъан мердеш. Тек шону булан бирге яшав турушунда байлавлу французлар бек чыдамлы

халкъ. Россияда сен адамланы арасында эрши затланы юрютме башласанг, сагъя лап азында буварыв этилежек. Францияда пысып туражакъ, чыдажакъ. Мисал учун, метрода адам олтуруп бары да гёре-ген кюонде къайчы булан тырикъларын гесе буса ва шолар вагонну ичинде яйла буса да, бирев де шону эрши ишге тыйисапламай. Бириси де бир зат да айт-мажакъ.

– Францияда сен ушатагъан зат сама бармы?

– Масала, Парижни архитектурасы. Шону сакълап болгъанына сюонесен. Дагъы да, Францияда геземе, сапаргъа чыкъмагъя эпизиз къужурлу. Гъар ша-гъарны оъзюню хасияты, тарихи бар. Шо сагъя ерли тарихни яхшы билмеге имканлыкъ бере, янгы гыслер булан байындыра. Французну кисесинде бираз сама акъча жыйылса, ол шону янгы ги-йимге харжламажакъ, сапаргъа чыгъа-жакъ. Мен оъзюм де бармагъан, гёргеме-ген шагъар къалмады. Мунда оър охув ожакълар макътала. Мени де эки оър билимим бар. Эгер де, сиз четим гъал-гъа тюшпен къалсагъыз, пачалыкъ кёмек этежек. Аврусагъыз, бары да акъчагъызы-ны врачлагъа харжламажакъсыз. Неге тюгюл, гъарисини медицина страховкасы бар. Гертиден де, Францияда налогланы оълчевю уллу, тек сен шолар негер харжланагъанын гёресен: сени гёzel ша-гъарынг бар, орамларда полиция аман-лыкъны болдура, гъар жума абзарынг-дагъы чечеклени янгырта. Мисал учун, Париж 20 округгъа бёлюнген. Гъарисини мэри бар, олар оъзлерде гёзелликни бол-дурмакъ учун кён гъаракат этелер. Гъа-силикалам, Францияда мен ушатагъан дагъы да хыйлы зат бар деп инамлы кийде айтмагъя боламан. Дагъы да, мен анг-лагъан зат- яхшы да, яман да, къайгъы да, сюонч де къайсы улькеде де оъмюр сюре. Россияны Франция булан тентгеш-диргенде, бары да зат бизде йимик, тек французча (кюлей).

– Сени француз тилде бир нече ки-табынг чыкъгъан. Адабият булан нечик ювукъ болдунг?

– Мени уллатам Магъаммат Мурту-залиев белгили язывчу, аслу гъалда ана,

дарги тилинде яза эди, тек бир кита-бы оруска да чыкъды. Ол шо китабында оъзюню миллетини арасындан чыкъ-гъан, яшавунда бир тюрлю даражалагъа етишген адамланы гъакъында язгъян эди. 2004-ичю йылда ол авруп, тёшекге тиょшдю, мен ол оълюп къалар деп къор-къуп, оғъар ону языв-бузув ишин узата-жакъман деп сёз бердим. Сёз берген сонг, сёзүндө табылма да герек чи. Башлап тиччи хабарлар, ёммакълар яза эдим. 2020-ичю йылда буса биринчи романымыны чыгъардым. Гъали мени дёрт кита-бым бар. Оланы электрон къайда да оху-ма бажарыла.

– Китапларыгъызын бир- бири булан байлайгъан аслу ойлар бармы?

– Мени тарихи адамны, психика якъда тайышгъан адамланы гъакъында ахта-ривлар юрютмеге кепим геле. Шо саялы асарларымны игитлери шолай оъзтёрече шартларда яшай.

Бир романымда агъвалатлар Дагъы-станда оътгериле. Мен француз охувчулар мени гиччи ватанымны гъакъында бираз сама билгенни сюемен. Ондан къайры, уллатамны ишин узатып, бел-тили даргилени гъакъында айрыча ки-тап язма умутум бар. Адабият чалышы-вумдан къайры, суратлар этемен ва тиччирик выставкалар оътгеремен.

– Шолай выставканы Дагъыстанда оътгерме бажарылмаймы?

– Шо, озокъда нече де къужурлу ой, тек суратланы Франциядан Дагъыстангъа етишдириме къыйын масъала.

– Яхши, суратларсыз оъзюнге гелме ярамаймы?

– Мен Дагъыстангъа гелмеге бек сю-емен. Артагъы гезик мен онда 2012-ичи йылда болгъан эдим. Шо замандан берли хыйлы зат алышынгъандыр деп эсиме теле. Сарихум, Гуниб, Дербент – шо мен баражакъ ерлер. Дагъыстан мени оъзюню гёзеллиги булан гъайрангъа къалдыра-жакъгъа инанаман.

Руслан Бакидов

Дагъыстанлы къатын

СУЛЕЙМАН СТАЛЬСКИЙНИ ЯШАВУНА БАЙЛАВЛУ

...Никита Хрущёв Сулейман Стальский белгили шаир экенни шексиз күйде биле эди, амма ону шиърларын охугъан буса тамаша. Буса да, бир гезик ол эринмей, дагыстанлы ашугнун орус тилге таржума этилген асарларын охума урунгъан. Шо 1962-нчи йылда Ставрополь крайкомму биринчи секретарыны кабинеттinde болгъан. Ол секретарны столуну устьюндеги тёбе аракъ китапланы арасында Стальскийни де эс этип, ачып китапны «Сатывчу Рамазанны гъакъында сёз» деген шиърсун охума башлагъан. Шиъруда ачлыкъ йылларда Рамазан чириген гъабижайны адамлагъа эки керен артыкъ багъасына сата болгъан деп айттыла. Къачан ва негер байлавлу язылгъынан ахтара турмай, Никита Сергеевич китапны бары да тиражын яллатып ташлама буюргъан.

Белгили күйде, шо заманлар генсек билюн уылкеде гъабижай оьсдюрмекни гъайын эте болгъан, шаирни сёзлери буса, шону танкъыт этеген йимик чалына. Шо саялы ол ачувлангъан, китапны тизген Агъат Агъаевни партия яндан тақъсырлагъанлар. Сайки, шиъруланы тантглайгъанда тийишли күйде тергевлю болмагъан.

Сергей Киров ойлтурюолгенде ва шогъар байлавлу ахтарывлар тамамлангъанда, Сулейман Стальский М. Горькийге Дагыстан Республика булан таныш болмакъ учун тавлар элине орус язывчуланы ва шаирлени чакъырма тиょ shedir деп кагъыз язгъан. Шо кагъызда мисгин халкъны яшавунда болгъан алынывланы гъакъындағы бир ери, айрокъда тергевню тарта. «Бизин уылкеде сокъурлар гёрме, сангыравлар эшитме, ялангъанчлар тонлар гийме, ушногенлер – гюнешни, къартлар жагыилликни нечик

алмагъа бажаргъан. Шогъар биз гъар абатда расланабыз ва уйренчили болуп да битгенбиз», – деп яза ол.

Сулейманни язывчуланы сапары гъакъындағы тилевюн къабул этгенлер.

Сулейман Стальский 1937-нчи йылны ноябр айыны 23-нде ата юрту Ашагъа-Сталда гечинген. Ону сюегин ювукъдагы Белижи темир ёл станциядан таба поезд булан республиканы тахшагъарына етиштиргенлер. Вокзалны майданчасында къайгъылы митинг ойтерилген.

Сулейманни ахырынчи ёлuna узатма кёп халкъ гелген болгъан. О замангъы газетлени билдиривлериине гёре, жылгъанланы санаву 20 минге етише болгъан. Оланы арасында ювукъдагы ва арекдеги юртланы, шагъардагы астгер бёлюклени, заводланы ва фабриклени вакиллери болгъан («Адабият газет», 1937-нчи йыл 65-нчи номери).

Республиканы гъукуматыны къара-рына гёре, С.Стальскийни Магъачкъалада гёмгенлер, денгиз ягъада огъар эсделик де салынгъан. Алда шо ерде базар ерлешген эди, бир гечени ичинде шонда жагыиллер тереклер, чечеклер орнатып, тизив гезев бавгъа айландыргъан. 1938-нчи йылны февраль айыны 7-нде тахшагъары исполнокуму бавгъа С.Стальскийни атын къойма токъташгъан.

2024-нчи йылны май айны 17-нде халкъ шаирни 155 йыллыгъына байлавлу бавда шатлы, эсге алыв чаралар ойтгриди. Бавгъа Сулейман Стальскийни атын къоймакъ деген таклифни Республиканы Башчысы С.Меликов да якълады.

Интернетден алынгъан материал

Ирина
Агъаева

Бу яшавда не болмакъ да бар...

Къатынгишиге юристни касбусун тангламагъа ва Къыбла Дағъистандан чыкъгъан къызъяшгъа нечик таныш-билишсиз оғр даражалагъа етишмеге бажаргъаны гъакъында бизге «Агъаева АйДи» деген компанияны генеральный директору, юрист, экономист, экономика илмуланы кандидаты Ирина Агъаева хабарлай.

– Мен район центр Ахтыда тувгъанман. Анам мени-муаллим, атам – инженер. Биз агълюбюздө дөрт яш бар эдик, мен оланы учциончюсюмен. Мени уллу эки эркъардашым ва гиччи къызардашым бар. Атамны инилери – экиси де илмуланы докторлары. Къарагъанда, илмулагъя, билимлөгө талпыныв олардан къабунгъандыр.

– *Школада нечик охуй эдигиз?*

– Мен Ахтыдагъы 1 номерли школаны биттирген сонг, анамны ёлун танглама токъташдым ва Дербентдеги педучилищеге тюштюм. Булай алгъанда чы, мени уч касбум бар. Школада мен янгыз дөртлөгө ва бешлөгө охуй эдим, оyzге дарслардан, айрокъда математиканы ушата эдим. Ялкъывлу болгъанда, четим математика тапшуруваланы чече эдим.

– *Юрист болмакъ учун юристни агълюсонде түвма өрөк деп гысан этиле. Нечик сиз тутумду эки оғр билим алма бажардыгызы?*

– Мени яш йылларым тынчлыкъда ойтди десем, тюз болмас. Атам оылгенде мағъя 14 йыл бола эди, шо буса пасат 90-нчы йылланы башлары эди. Анам дөрт де гъакъылбалыкъ болмагъан яшлары булан янгыз къалды. Сиз билесизdir, о заманлар муаллимлөгө айлар булан ала-

палары тёленмей эди. Тюкенлени тахчалары бош. Бир вакъти биз янгыз картопну ашай эдик. Мен оысгенде, уьстюме гийме исси опурагъым ёкъ эди. Яйда гийип юройген туфлилеримни къышда да гие эдим. Яхшы чы, Россияны лап да къыбла шагъарында къатты сувукълар болмайгъаны. Мен педучилищени 17 йыл чагъымда биттирдим. Загъмат чалышывну оyzюм охугъан школада башлапгъы класланы муаллими гысапда башладым. Этеген ишингни сюе бусанг, къайсы къыйынлыкълардан да оytмеге бола.....

– *Неге дагъы школадагъы ишигизни къойдүгүзүз?*

– Агълю себеплеге гёре. 19 йыл болагъанда бизин юртлу улангъа эрге бардым. Беш йыл бирче яшадыкъ, яшлар болмагъанда-айрылдыкъ. Шо мени учун нече де талчыгъывлу йыллар болуп токътады. Ондан къайры, бирче яшап топлагъан мал-мюлкю уьстюнде эришивleriбиз болду. Мен Москвагъя гетмеге токъташдым. Мени ва анамны акъчалары янгыз бир якъыга билет алма етише эди. Къурдаш къызыны уйлеринде де туруп, аз-маз ишлеп, къазанын гелермен деп ойлаша эдим. Тек, гъакъыкъатда, онда 25 йылгъа ювукъ турдум. Мен юри-

дический колледже заочно охума тюшдюм. О замангъы касбу ёлдашларымны йимик, 90-нчы йылларда базарда сатыв этме башладым. Гъар тюрлю емишленни сата эдим. Къурдаш къызыма да къуру аваралар түвдурма бажарылмай эди. Бир-бирде гече къайда къалагъанымны билмей эдим. Москвадагъы сувукълар бизде Дагъыстанда йимик болмайгъыны билесиз.

Сессияланы вакътисинде общежитиеде ер берегенине бек сююне эдим. Башгъа заманларымда базардагъы ишимден сонг, не ишге де урунма гъазир эдим. Къазангъан чакъы акъчам да янгыз охувумну гъагъын тёлеме етише эди. Гече гюнню бир этип дегенлей, ишлей эдим. Шогъар да къарамай, курсда лап да яхши студенткалардан гысаплана эдим ва колледжни къызыл дипломгъа тамамладым. Охувумну институттада узатма сюйген эдим, тек не затгъа буса да яшама тарыгъын англай эдим ва гиччи ватанымга къайтма сюйдом.

Бир гезик автобусда мени къырыйыма дарс беривчюбюз гелип олтурду ва: «Гележекге не муратларынг бар?» – деп сора-

ды. Мени Москвадан гетме хыялым барнан билгенде, ол мени институттагъа алыш барды, онда да лекцияланы охуй болгъан экен. Мени шоссагъат институттагъа алдылар. Охувум эки күйде, заочно ва очно юрюле эди, дарслагъа жумада эки гюн барасан, учь йылдан дипломунгну якълайсан. Общежитие берилимей эди. Мен гөзьяшларым да агъылагъан күйде ана-ма зенг этдим. «Йылама, оху, бир амал этербиз!» – деди.

Яшав сапарымны узатдым – иш ва охув. Мени Москва областда турагъан башгъа къурдаш къызым къабул этди. Артыкъ аваралар этме сюймей янгыз гечелер геле эдим, оызге заманларда сувукъдан китапханаларда къутула эдим... Сонг тавакаллыкъ этип яшавлукъ масъалама байлавлу деканны уьстюне бардым, акъча янгыз охувгъа болагъанни айтдым. Ол мени охума сюегенлигимни гөрүп, 2 айгъа деп общежитиеде ер берди. Мени учун шо бир уллу наисип эди!

Къайтып яшавумда рагъмулу адам къаршы болду – общежитиени коменданты. Анкетаны толтурагъанда атам ёкъ, анам юртда муаллим болуп ишлей-

генин билгенде, магъя языгъы чыгъып, охувум тамамлангъанча общежитиеде турмагъя къойду. Янгы еримде орунлашгъанда, мени бир затым да ёкъ экенимни англадым. Бир ерде эсги къазанны тапдым, макаронланы сатып алып, оъзюме биринчилей аш этдим. Гъали мени уьстюмде къалкъым бар деп пирахат юхладым. Эртен магъя хоншуларам къашыкъны ва тузну савгъат этди. Эсимде бар, бир гезик уьюмден посылка гелди. Ичиндеги мурапа булангъы банка сынгъан эди, тек ичинде сав 100 манат бар эди! Мен шону яртысын бирче турагъан Катягъа бердим. Биз къызардашлардай ювукъ болгъан эдик. Ону ата-анасы мадарлы адамлар эди ва чакъчакъда посылкалар йибере эди. Онча оъзюне тарыкъ тюгюл буса да, олардан компьютер алмакъыны тиледи. Тюзюн айтгъанда, мени учун этген эди. Курсовойланы къолум булан яза эдим.

Институтну битдиргенде, юридический компаниягъа тюшдюм. Тизив коллективибиз бар эди, тек башчыбыз чы бир кепекге де тиймей эди. Биз Катя булан башгъа компаниягъа чыкъдыкъ. Шонда магъя аслу гъалда налоглар булан чалышма тюшле. Шо заман магъя экономика булан байлавлу билимлер етишмейгенине тюшюндом. Шолай ишлей туруп, экономист болуп да къалдым, кандидатлыкъ ишимни де якъладым.

– Юристни касбусун танглама сюеген кызыяшлагъа не ёраф эдигиз?

– Касбуну танглайгъанда билимленинги дайм камиллешдире турма тюшежегин англамагъя герексиз. Оъзюнгюн алдынгъы оър муратланы салмагъя герек ва шоланы яшавгъа чыгъарма талпынма тарыкъ. Озокъда, муратлар биз оъзюбюз де йимик алышина бола. Аслусу – бир затдан да тартынма, къоркъма тарыкъ тюгюл!

– Агъло яшавну ойлашма тюшмейми?

– Къысматны къаршылыгъына да ва врачланы гъукмусуна да къарамай, мен медицинадагъы алдынлы къайдаланы көмеги булан 40 йыл чагъымда ана болдум. Яшавда бары да зат бажарыла, бек къаст, гъаракат этсенг!

– Юрист ва экономист – янгыз эргиши касбу деп гысап этиле гелген. Шо сизин ишигизде четимликлени түедурмаймы?

– Мени шолай затланы гъакъында ойлашма заманым ёкъ. Тезден берли шо тармакъда бир йимик къатынлар да, эргишилер де чалыша. Белгили кюйде, Россияда судьяланы 66 проценти-къатынлар.

– Сизин уьстюгозге гелеген адамлар булангъы аралыкълар нечакъ ювукъ болмагъя тарыкъ?

– Болгъан чакъы ачыкъ болмагъя тюшле. Аслусу, судда ишин утма сюе буса, ачыкъ, юлдурмай лакъыр этмеге тарыкъ.

– Сизин учун яшавда лап аслу зат недир?

– Къаныгъывлукъ. Шосуз оъсюв, дагъы да оър дара жалагъа етишив бажарылмай. Ондан къайры, гъар-бир затда низамлы болмакъ да бек агъамиятлы.

– Къурумну башибызы гысандада сиз инг алдын не затгъа төрөв бересиз, негер аркъа таяйсиз?

– Башлап оъзюнг оъзюнгюн алдынгда намуслу болма герексен! Оъзюнгю осал ва гючлю янларынгны билмеге тарыкъсан. Мен бек яхшы англайман – сыйкълашгъян коллектив бир адамны гючюндөн шайлы артыкъ. Коллективде адамлар бир-бирин толумлашдыра ва мени гъаракатым булан къурулгъан команда мени учун бек агъамиятлы-биз барыбыз да бир умуни ишни этебиз!

– Бизин къатынлагъа не ёраф эдигиз?

– Сизин яшавугъузда ёлугъагъян адамланы къыйматлап бажарма ёрайман. Яшавда недир лап сыйлы – тизив, рагъмулу, кёп затны билеген, бажарагъян, англайгъян ва сизин якълайгъян адамлар. Эгер де, магъя шолай адам къаршы болса, мен ону булан дос аралыкълар юрютме къаст этемен ва байлавлукъларды уьзмеймен.

Виолетта Ратенкова

Мени яшларымны атасы!

Мени алдагъы эрим, яшларымны атасы – тизив пагъомулуда адам, тек уланым оюрюм чагъында айтгъян күйде, биз башгъя-башгъя ёллар булан юрой эдик.

Мен шону тез англадым ва биз айрылдыкъ. Ол хыйлы заман негер айрылгъаныбызны англап болмай турға эди, оғъар мени булан яхшы эди, дагъы да мекенли этип айтгъянда, онгайлы эди. Мен яшларымны авараларын бойнума алып юрютүп бола эдим, тек эрим де оъзюне шолай къарагъанны, гъайын этгенни сюе эди.

Ол айрылыдан сонг, бюс- бютюнлей адашгъан йимик турду. Анасыны къолундан чыгъып, гъали къатынындан да къуру къалды.

Квартирни ачгъычларын мен алда йимик, Анатгъя къоя эдим. Мен ишлеймен, яшлар сав гюн оъзбашына айлана, гелип сама бир низам салар! Шо да бажарылмады, ол башлап гелегенде жувуна, кирине, ашай эди, сонг оъзю булан ашамлыкъ малланы алып гетме башлады. Дагъы да, турагъан ерибизге къурдашларын да жыйып, холодильникни бошата эди. Ахырда уланларына: «Пысыгъыз, мен де къарама сюемен», – деп телевизорну да алып гетди.

Мен ойлашым ва англадым, шо адамны биз барыбыз да ташлагъанбыз. Озокъда, бир зат да болмагъандай турма да ярай эди. Тек сонг яшларымны бетине нечик къаарман? Анат яшавда ерин та-бып болмай эди, ону ич къурулушу шолай шо хасияты яшларымда, торунларымда варисликге къалмасмы деп къоркъя эдим...Шо заман оланы да атасыны йимик, къатынындан айылагъан күй, яшав къаравуллаймы?!

Ол – рагъмулу ва чомарт адам. Бизин ағылю масъалаларыбызгъа шоссагъят сеслене: гелтиреме, алып барма, техникиканы ярашдырма, ремонт этме...Тиозю, бары да зат саялы акъчаны мен төлэй эдим.

Гъасиликалам, башгъачалай болмадым, шо мердеш ағылымде тамур яйғаны сюймедин.

Сонг башланды!!! Анатны тухум-тайпасына сёз тапма къыйын эди. Къайсын алсанг да, кызыл дипломлар, дайм билимлерин, касбусун камиллешдире къавшалмайған, талмайған адамлар. Балики, ол ағыллюсонде лап гиччиси болуп яшдан берли шо чабыв гъаракатдан къавшалгъандыр. Исбайы, яшыл гёзлю, бойлу-сойлу, бир заттъя етишме талпымай!

Къатынны да ол обзюне эпсиз ошайғынын тапгъан. Ол ондан то йылгъа гиччи, исбайы, яши да бар. Анат йимик яшав деген обзенини янында -тёнгюлсюз къаравчусу, о да шолай «денигиз ягъада чакъын къаравуллайғъанлардан». Уйде этме зат бар буса – эте, ёкъ буса, иннемей тұра.

Мени алдагъы эрим шо вакътилерде уйсуз-әшикисиз саякъ юрийген адамгъа ошай эди, тек ол бир де гъаракъы, чагъыр ичмей эди, Олар Пати ва ону яши булан биревлерде бавну ичиндеги эсти гаражларда тұра эди. Билмеймен, гъакъ төлей эдими яда языгъы чыгъын тұрма къойғынмы? Машин учун мен төлеймен. Кредит алгъан эдик, айрылагъанда магъа яшлар къалды, оғъар – машин. Ол таксист болуп ищлемеге обзю учун илықъ ишге гысалпай. Къаршы болгъан заманлықъ ишлеге уруна эди, шо саялы кредитни магъа төлемеге тиょше эди.

Гъасиликалам, мени яшларымны атасына не булан көмек этейим? Аслусу, биzin яшавда баш уьстюбюздеги къалкъы, эгер де көмек этип болсам, юрегим бираз самарагъат болар эди. Олар булан сёйледим, бир уйнню бош этип, обзюмню яныма алдым ва айтдым:

– Мен сизге аш да бережекмен, сиз буса къазангъан акъчагъызы жыйыгъыз ва 9-то айдан шагъарны ортасындағы обежитиеде бир уйлюк квартириң сатып алып болажакъбыз.

Сёйлешдик, бизге гёчдю, яшап турабыз. 8 ай ойтдю, дагыы чыдама гъалым ёкъ эди. Борчгъа акъча алып къошдум, сонг берермен нечик буса да. Айтаман:

– Гъазир, сатывчу къаравуллап тұра, гёчме ярай, төлейик акъчаны ва тийиш-

ли документлени онгарайыкъ ...Олар гёзлериң де аралтып, магъа къарай: не акъчаны айтасан?

– Сиз чи әкигиз де ишлей әдигиз, шуайларда мен сизин ашата эдим, тарыкъгерекни ала эдим, не этгенсиз акъчагъызын?

Олар бек тамаша болуп:

– Бир зат да жыйылмай эди, аз заттар эди...Мен ачувлардан экисин де паралама тъазир эдим, биринчилей обзюме ачувлана эдим. Шо заман бир мюгълетте де тъёюнмей, неси-меси булан уюмден къуваладым. Бир нече гюн гелип турду, ашама тилемай эди ...

Анат бир гюн къюоп, бир гюн къуллукъ эте эди. Яхшы къуллукъ эте эди, тъатта сураты Гьюрметлев тақътагъа салынгъан эди. Мен де имканлыкъырымдан пайдаланып, ону къуллугъунда оырге чыгъарма көмек эте эдим. Алапасы да гётериле эди. Квартирге гезикке токътамагъа арза язып бер деп тиlegen эдим. Язарман деп сёз берген эди. Шолай оғъар яшавлукъ масъаласын чечмек учун сертификат алма заман етише. Ону буса бир арзасы да болмагъан экен!

Асилленип зенг этемен:

– Къайда арзант? – деп сорайман.

– Я мен бугюн-тангала язарман деп тұра эдим, тек бажарылмай къалды, тъали язарман.

– Не балагъ башыма тюшген! Этме рагъмулукъын – обчюлукте тарымассан деп тюз айтылгъан. Ким кимни гъайын этмеге герек, сен шолай элбезгенні къайда гёргенсен... Узун сёзни къысгъасы, мен оғъар айтмагъан затны къоймадым.

Масъала буса чечилмеген, бугюн де шо аранларда тұра, иссилик ёкъ, шо къагъы тавукъ да яшгъа токътагъан!!!

Гъалекленсем де, тек алданокъ ругъдан тюшмеге хыляым ёкъ эди. Уланларым мени гъали уллу болгъан, мен олагъа не улллю гёрсетемен? Къыиынылыштар тувулунгъанда шоссагъат адамны языкъ гъалында къояман, башгъачалай айтмассан. Сонг да, мени обзюмюню яшларымны гъакъында ойлашаман, эгер де яшавда мени булан бир зат болуп къалса? Ёкъ, мен булагъ къоймасман!

Бары да таныш- билишни къуршап, министрға ёлугъувгъа язылдым. Ёлугъувда муна шулай ишлер деп англатаман. Анат учун тилемеге гелгенмен, ол мени яшларымны атасы, мени алдагъы эрим нече адамны къутгъаргъан, нече баракалла кагъызлар алгъан. Ол тизив, адилли инсан, тек яшаву тюзелмей тур. Министр тамаша болгъан эди десек, бир зат да айтмагъандай болар эди. Къатынгиши оъзюндөн айрылып башгъасы булан яшайгъан адам учун тилеме гелген, о заманда да ону макътай! Ол тамаша болду, тек яшырып да нетейим, эргишилени арасында четим гылгъа тюшгенде, бир-бирин якълайгъанлыкъын тозма къыйын! Алиметлени гыйын этме гелмеген эдим, Анатны уйй-эшиги болсун деп тилемеге гелген эдим. Министр кёмек этме рази болду. Анатны арзасы янымда эди.

Документлер булангъы иш нече де инживию экен! Нече адам бар агълюде? ЗАГС этген кагъызыгъызы къайда? Ёкъ буса, бир уййлокню бережеклер. Мен буланы уййлендирме чапдым, тёбе аракъ

кагъызланы жыйма тюшдо. Шо хораз буса, шо тавугъу булан бирче бармакъ бармагъына урма сюймей эди, бары да гъазир ашгъа бисмиллагъ деп турга эди. Мен оъзюмню бир тамаша адашгъан, тайышгъан адамдай гыис эте эдим. Барысы да сен олагъа кими боласан деп сорай? Англатаман – биринчи айрылгъан къатыны боламан, кёмек этемен! Адамлар инанып да битмей буса да, мени тиевлеримни яшавгъа чыгъарма къарай эди. Бир кагъыздан къайрысы къалгъанлары жыйылды бугъай. Турагъан еринден справка етишмей. Паспортунда Патини пропискасы тав районда, огъар барып тийишли справканы алып гел деймен. Анат булан бирче бардылар, дос -къардаш булан таныш болдулар, тарыкъ справканы да алып гелдиер. Барып тийишли ерине беригиз дедим.

Неге мени гвали болгъанча бир затны да башына чыгъып болмайгъанлар гвали болажакъ деп эсиме гелген эди?! Нечик мен хантав болгъанман?! Кабинетлени есилери ачуундан яда авлиялыгъындан

шо справканы оyzге документлери булан бирче федерал къурумгъа бакъдыргъан. Эки айдан жавап гелди. Анатгъа квартир тийиши турагъан тюгюл, сайки, пропискасына гёре, къатыны турагъан уйлени умуми майданы 150 квадрат метрдан да артыкъ. Ондан къайры, олар уйленгенли беш йыл да болмай. Тийиши турагъан...

Ким булан эришерсен, кимге англатарсан –закон шолай. Тек Патиге 150 метры буландырылған алматиклер къайдан гелген? Болмагъа күй ёкъ!

Документлени бирдагъы керен тергевлю күйде гёзден гечиргенде, гайран болдум. Гертиден де, тап шолай язылгъан. Къарагъанда, дос-къардашы сюон-мекликден Патиге шайлы артыкъ метрлар яздырып къойгъан. Гёнгюм бузулду, шоланы гайын этип айланма сағъа тарыкъмы деген ойлар да тувулундуда!!!

Тек эки жума ачувланып юрюдом, сонг янгыдан башладым. Районну башчысына чыкъым, зенг этип англатаман, мен паланчаман, тюлен къатынгъа сизин райондан муна шулай справканы берген, оғъар башгъасы, гертиси тарыкъ дедим. Гъакъ юрекден кюлеп завх этдик. Районну башчысы янты справканы онгарды, гъатта, оyzу гелтирип берди, шондан берли биз къурдашларбыз.

Янгыдан айланма тюшдю... Пати Анатны герти къатыны деп арза язып судгъа бардым, гиччи яшы да бар деп эсгермеге унутмадым, балики, языгъы чыгъар, тёре гесме алгъасар. Судгъа къарарны алма барабыз ва бирден Анатны ва Патини не буса да башмайлары ишлеме башлады. Олар квадрат метрлар ағылде турагъан гъар адамгъа гёре бирилегенин ва шо сиягъя Патини башгъа эринден тувгъан биринчи яшын къошмагъанын англасты. Анат гъатта ону оyzюндо къызы этип алмагъа рази эди! Мен ахтарывлар юрютоп къарадым: бола, тек къайтып судну къарапы ва ону герти атасыны разилиги герек. Олар магъа умут булан тикленди.

Суд бизин яныбызны якълады. О замангъа олагъа улан тувдуда. Языкъ Анат, ол къызы болар деп бек умут эте эди, къысмат буса оғъар гезикли керен уланны савгъат этген! Оланы заманлыкъга бир

идараны обще жеитиесинде ерлештирдик.

Мен олар саялы чабып айланагъаным арадан беш йыл ойтдю. Пати магъа оyzюндо анасына йимик къарайгъан болду. Яшларым: «Не къалгъансан шолар булан талаша туруп?» – деп хонтурлана эди.

Тезден берли сабурсуз күйде къара-вулланагъан сертификат нечик де къо-лубузгъа тюшдю. Шогъар гёре, Анатны учь уьюйлюк квартирни сатып алмагъа ихтияры бар эди. Шо заманда да: «Гъали бизге не этмеге герекбиз?» – деп сорайлар. «Не не этмеге? Излегиз квартирни. Онгарыгъыз кагъылданы ва узакъ, насили күйде яшагъыз», – дедим. Гъар тюрлю сайтларда ерлешдирилген билди-ривлени гёrsетемен. Бир ай ойтуп, чыдап болмай: «Тапдыгъызы? Алдыгъызы?» – деп сорайман. «Тапмадыкъ», – дейлер. «Уююгъоз Ыыгъылмагъырлар. Не бузукъ затларсыз. Къайдан да башыма гелип тюшдюгүз, сертификатны болжалы бар», – деп кантыллайман.

Мекенли къавгъа гётердим, олагъа уйын тапмакъ учун оyzгелени де къуршадым. Оланы буса бир затда да гъайы ёкъ эди. Тизив квартир тапдыкъ, гъатта гюн-чилюгүм чыкъды. Ондагъы ремонтлар мени уюмде болгъай эди.

Пати жанланды. Огъар уюоне көп зат тарыкъ болгъан экен. Англовлары да бар – онгарма, тизме урунду...

Яшав тюзелди. Анат оyzюнде къызы этип алгъан Аминка эрге барды. Ону уланы булан буса биз ювукъ къурдашларбыз. Мен ону адвокатыман, ону дюнья къаравла-рын мени йимик англайгъан бирев де ёкъ экен. Бираз алда асгерде къуллугъун кютиоп, мени уистюме гюл байламлар да алып гелди. Адамгъа насили болмакъ учун, дагъы да не тарыкъ?! Бир- бирде мен оғъар : «Мен атангны бир замангъы къатыны экенин англайсан чы?» – деп сорайман. Ол гъазиринде : «Тек сен мени учун лап аявлусан», – деп жавап бере. Шо мени учун – лап улду савгъатым!

Анат бизин той гюнобуз булан къут-лама бир де унутмай: «Көп савбол, сен бар саялы», – дей ол.

Мен де ону булан разимен!

Райисат Гъайбулаева

АЛИМ КЪАТЫНЛАР

Озокъда, биз шолай агъамиятлы тархъга тергев бермейли болмай эдик ва бугун Академияны Дагъыстан федерал илму центрыны директору Акъай Муртазаев булан ёлугъуп лакъыр этебиз ва илмугъя дагъыстанлы къатынлар этген къошумну гъакъында хабарламакъыны тилейбиз.

Дагъыстан федерал илму центр– Россияны къыбыла бойларындагы лап уллу илму къурум. Центрины сегиз институтунда оъзюне аслу илму тармакъланы къуршайгъан, улкеде яшавгъа чыгъа-рылагъан ва бизин регионну оъсювю булан байлавлу ахтарывлар оътгериле.

Дагъыстан центр оъзюню илмуда етишген уъстюнлюклери булан оъктем бола, бизин алымлери бизни бютюн дюньяда таный десем, бир де къопдурув болмас. Озокъда, илмуну оъсювюнде къатынгиши алымлени де уллу къошуму бар.

Россия Академияны Дагъыстан федерал ахтарывчы центрында пагъмулу алым къатынлар чалыша, олар оъзлерден алдагъы аты айтылгъан алымлени варислигин байындырып, терен илму ахтарывлар оътгере.

Дагъыстан центрда, тамаша болсагъызы да, оъзге регионланы илму центрлары булан тенглешдиргенде, ахтарывлар юрютеген къатынланы санаву артыкъ. Ола-

ны кёбюсю Тил, адабият ва инчесаният институтда, Тарих, археология ва этнография институтда, Тав ботаника бавда ва биология ресурсланы институтунда чалышалар. Бугунге бизин арабызда 166 алым къатынгиши бар, 13-сю илмулана докторлары ва 87-си кандидатлыкъ ишлерин якълагъан.

Оланды арасында янги 25 йыл чагъына етишген терен билимлери ва англавлары булангъы алымлар де бар экенин айрыча эсгермеге сюемен.

Озокъда, инг алдын дагъыстанлы къатынланы арасында биринчилерден болуп уъстюнлю күйде кандидатлыкъ ишин якълагъан, аты данггъа айтылгъан алым-этнограф, дагъыстан этнографияны кюрчюсон салгъан, тарихи илмулана доктору, Россияны ва Дагъыстанни ат къазангъан илму чалышывчусу, гөрмекли ярыкъланырывчу Сакинат Шигъагъматовна Гъажиеваны эсгерме тюшедир. Бу йыл ону 110 йыллыкъ юбилей болду. Ону сиптечилиги булан Тил, адабият ва инчесаният институтту кюрчюсонде археология ва этнография бёлюк къурулгъан эди. Зо йыл шо бёлюкню башчысы болуп турду. Ону гъаракаты булан бёлюк дагъыстан ва кавказ халкъланы этнографиясы булан байлавлу масъалаланы ахтарагъан уллу

Дүнъядагъы лап уллу ахтарывланы ойтгереген центрланы бириси гысапланагъян Россияны Илмулар Академиясы бу йыл ойзюно 300 йыллыкъ юбилейин белгилей, академияны Дагъыстан бёлгюг ачылгъяны 100 йыл бите.

Илму идара Пётр Пачаны ва Сенатны къаары булан 1724-нчю йылны январ айыны 28-ндө къурулгъан. Шо замандан тутуп пачалыкъыны политика ва экономика якъдан ойсювюне зор къошум этген, улкени адамлыкъ ва табиат байлыкъларын ахтарыв башлана.

Илму къурумгъа айлангъан. Бугюн де шо тармакъда айтылгъан алымлер: Элмира Муртузалиевна Даlgъат, Людмила Борисовна Гмыря, Зоя Буттаевна Рамазанова, Мадина Багъавутдиновна Гымбатова, Мадина Магъамматкамиловна Шагъбанова ва башгъалары иш гёре.

Ондан къайры, филология илмулары доктору, Дагъыстаннын Россиянын ат къазангъан илму чалышычусу Унейзат Алимовна Мейланованы да эсге алмай къойма бажарылмайдыр. Гелеген йыл Унейзат Алимовнаны 100 йыллыгъын белгилежекбиз. Ол яшавун толу күйде илмугъа багъышлагъан ва ахырынчи гюнлериине ерли Гь. Цадасаны атындағы тил, адабият ва инчесаният институттада ишлеген. Ол 4 монография ахтарывланы ва 200 илму мақъалаланы язгъан, шоланы кёбюсю федерал ва тыш улкели журналларда чыкъгъан. Ол – лезги тилини грамматикасын ахтаргъан биринчи алым, толу лезги орфография сёзлюкниу ва уллу орус-лезги сёзлюкниу автору.

Илму жамиятны арасында тилни ва адабиятни ахтарағъан, бугюн де чалыштап Фарида Абубакаровна Ганиеваны, Сапияханум Муртузалиевна Темирбулатованы, Зулайгъат Магъамматовна Маллаеваны, Зулейха Къадиевна Магъамматованы, Фатима Гъамзаевна Мугъамматованы, Мариза Огълановна Ибрағимованы ва олай башгъаларыны атлары яхши танывлу.

Тарих, археология ва этнография институттада кёп къатынлар ишлей.

Дагъыстан федерал ахтарыв центрны алым къатынлары Алимлени бирлешген советине, диссертациялары советине тирие, олар гъар тюрлю конкурсланы лауреатлары, Дагъыстаннын Башчысыны ва Россияны Президентини грантларына да ес болгъан, хыйлы монографияларынан патентлени авторлары.

Дагъыстан федерал ахтарыв центрны коллективини төзел яныны илмугъа этеген къошумун къыйматламагъа къыйын. Олар эргишилер булан янаша Дагъыстаннын социал- экономика ойсювюно масъалаларыны уйстонде ишлей. Шону булан бирге гетген асруну 30-40-нчы йылларында законсуз күйде сюргүн этилген халкъланы тарихин ахтара.

Алимни иши –шо ойзюне толу күйде берилмекни талаң этеген къыйын касбу. Олагъа материал жыймакъ учун, илму сапарлары булан тавлагъя, чөллөгө, ойзенлөгө ва денгизге барма тюше, нечакъы эсги кёп томлукъ китапланы, язывланы, сёзлюклені охуп чыкъмагъа тарыкъ бола. Шо ондан айрыча жыйнакъылакъыны, жаваплылыкъыны, тъар гюнлөк гъаракатны ва къастны талаң эте. Шо якъдан бизин къатынларыбызгъа бир танкъытлы калима айтма чакъы да себеп ёкъ. Илмуда уйстонлю- клеге етишпе туруп, агълюсюно гъайын этме унутмайлар, ожагъын сакълайлар, яшларын ойсюрелер, бизин милли мердешлени дёнме, сөнме къоймай юрютөлөр.

Языв ярдан къаратар....

Бираз алда, бир къатын мажлисде, хоншуланы арасындагы бош хабар үймик, гъар тюрлю миллетине жасашилери нечек ожакъ күрагъаны гъакъында лакъыр башлагъан эди. Шо вакъти жыыйинны менмен деп турагъан, заманлаф гетип шайлы «тюсюн» тас этсе де, тек гъали де гөнкъа хасиятларын къоймагъан бийкеси: «Гъалигилер кимге эрге барса да къайырмай», – деп төрөндөн кюстюндө. «Пеленчени къызы, бир улту гишиге, оъзю де башгъа миллетлигэ, экинчи къатыны болуп баргъан», – деп оъзюне къатынгишилени арасында якълавчулаф тапма къарады.

Ону тенглиси үймик гёрюнеген къатын: «Нете, етген биревлеге экинчи къатын болуп барабадай бизин уланларыбыз күрүп къалымы?» – деп ачувлу сесленди. Лакъыр къызыша турагъанын англап, арагъа маслагъат сёз къошма къарал: «Языв ярдан къаратар, юхлагъан еринден уятар деп, не саялы айтыла? Язывдан къачып күтүлма боламы дагы?» – дедим. Ол къатын буса: « Языв деп оғыар айып салып, енгил күйде арчылмагъа тынч бола. Сиз ону ахырын-алдын ахтармайсыз. Шо гъакъда ойлашма да стоймейсиз» – деди. Сонг буса: «Түрсеклерин хабагъанлар да кёп бола», – деп ичкъынып гетди.

Арив ишге саналмагъан буса да

Гертисин айтгъанда, бу масъала тюнегион яда бугюн тувмагъан. Алдынгъы заманларда шавхаллар, бийлер миллетине къарамайлы, оъзлер булан тенг гелеген даражасындагы акъсюеклилеке къошулууп, тайпа-тухумун байындырып тургъан. Мисал учун, Абумуслим шавхалны атасы Мехти-хан азербайжанлы Фаталиханны къызы Пери-Жахан-ханумну алгъан болгъан. Айтылгъан Хасай Уцмиев бийни ағылосю Натаев-бийке Шушадагъы Ибрагим ханны къызы эди. Ол да Азербайжанны белгили, пагъмулу шаири эди. Хасайны къызардаши Гигиали буса авар Умма-хан булан ожакъ күргъан. Олай да, къумукъ бийлени кён арекдеги

иранлы, гюржюлю, тюркиялы пачалары булан къыз алып- берип дегенлей, араликтълары болгъан.

О девюрлерде бий бийге къошуулуп, къанкъардашлар болагъандан къайры, оъзлени уълкелерини арасындагы дослуктын да артдырма къарагъанлар. Шолай къошуулуп, янгы ағылолер амалгъя гелген тухумлардан чыкъганланы арасында биютюн дюньяны тарихини барышына таъсир этгенлери де аз тюгюл.

Тек, шо янгыз бай-бий тайпагъа хас мердеш болуп гелген. Ярлы яда бийлеке тенг болмайгъан оъзге жамият къатлавланы арасында, мисал учун, оъздендер амалдан геле туруп башгъа миллетлеке къошуулмай болгъан. Айтагъаныкъ, шо девюрлерден берли дагъыстан жа-

миятда ойзге миллетни къызын алмакъ арив ишге саналмагъан.

Шолай мердеш асрулар булан къумукъланы арасында юрюлөп турғъан. Гъатта, пача тахындан тюшоп, къыргъын инкъылапны къагырулу заманлары тувгъанда да, къумукълар башгъа миллетлер булан къошулмай болгъан. Айрокъда, янгы болажакъ къардашлар бусурман динни юрютмейгенлерден болуп чыкъса.

Амма, инкъылапдан сонг, бизин тарапларда мекенили тамур яйгъан совет тъакимлик жамияттыбызны яшавуна таъсир этмей къоймады. Янгы гъакимлик булан яшавубувузда алда бир де бол-

магъан, гъатта, эсибизге де гелмес йимик алышынывлар болду. Россия тав улькесине кёмек гысапца билимли, хас охув ожакъланы битдирген къызъяшланы бакъдырма башлай. Оланы гъюремтине Дагъыстанны тахшагъры Магъачкъала да уллу эсделик салынгъан. Бирлери ата юртларына къайтды. Амма, бизин уланланы сюоп, ожакълар къуруп яшагъанлар да кёп бар.

Бу ерде мисал гелтиргемеге де боламан. Кёп арекге чыкъмайлы, мени ата юрутм Ишартыда да Россия якъдан орус къызлар гелип, юртлуларым булан уйленип, бизин къумукълардан да къалышмай, адам сукъланагъан күйде ожакъларын

юротдюлер, яшларын тарбияладылар. Юрт ерде болагъан бары къыйынлы ишлени де кютдюлер. Гъайван-малгъа да къарадылар, сыйырлар да савдулар. Адатларыбызын да юрютюп, ят эллерде сюювюн де сёниме къоймай, не къыйынлыкъ болса да, ағылу ёлдашларына амин күйде яшадылар. Оланы гюнагъларындан Аллагы гечсин.

Бир дагты да айтсам, мен таныйгъан Марина Фёдоровна деп көп йыллар тав юртларда муаллим болуп ишлеген орус къатын бар. Ол оъзюно къысматыны гъакъында хабарлайгъанда, бек тамаша болуп тынглай эдим. Шончакъы къыйынлыкълардан, оъпкелевлерден, нече толкъунлардан оytse де, амма ругьдан тиошмеген. Ол магъя: «Баягъы, мен Россияда башымга явлукъ да байламай, къысгъя, енгиз капотлар гийип уйренген къызыяш эдим. Мунда гелгенде, мени тав райондагы юртгъа йибердилер. Ят ер, тилин билмейсен, адат-къылыгъын чы дагъокъда. Баргъанман, ондагъылар магъя эки гёзюн дёрт этип къарай эдилер. Артымдан неде айтып къычыра эдилер. Кыргъа янгыз чыкъма къоркъа эдим. Бир гезик чи ташлар булан атышгъанлар да болду.

Ойлашып къарагъыз, ичинде бары онгайлыкълары булангы къатлы уйларде яшагъан магъя ағъач да гесип, печ якъмагъя, акъыргъан къышда ярлардан сув ташымагъя нечик къыйынлы болма герек? Айтагъаным, дюньядан баз гечип, тез-тез къачайым деп турагъанда, бир жагыл улан ушатып, ону сюювюн тоючю токътатып къойду. О заман мени гъакъымдан бир хабарлар, ялябывлар чыгъып гетди. Сайки, мен сигъручу къатын йимик, ону гёзюн-башын чырмاغъанман.

Биз, Магъамматрасул булан уйленме сюйгенде, магъя къоркъувлар берегендер де болду. Амма, ол бек къатты хасиятлы, билимли улан эди, бары да адатларына къаршы чыгъып, мени булан уйленди. Огъар къошулгъанда, дос-къардашы къабул этмей, нечакъы мен-лигиме тиеген сёзлени эшитме тиошю. Орусча билмейгенлери мени гёрсетип, бир-бирине шыбышлап, күлөй эдилер.

Гечелер ағылюм гёrmейген күйде нечакъы гёзяш тёкгенмен. Ону къардашларына ярамакъ учун, эшек йимик ишледим, къыйынлыкълагъа чул бермедин.

Эгер де, мени сюеген ва англайгъан уягълюм болмагъан буса, балики, биз бирче де яшамажакъ эдик. Мукъутлы күйде ишленген «сюювюн барулары» бары да къыйынлыкъланы оъзюндөн оytme къоймай токътатды. Нечакъы юрегиме биз йимик чанчылагъан сёзлени де ювукъ этмеге къоймады. Аллагыны яхшылыгъындан бизге беш авлет де түvdү, оланы да аякъ уистге салдыкъ. Бугюнлөрде де арив къуллукъларда да ишлен туралар. Дериядай уллу сюювюбюз бизин көп къайгъы, дертни алдын алды. Гъалиги къызъяшлар олай чыдамас эди»,—деп соравлу күйде мени бетиме багъып телмирди.

Заралындан эсе, пайдасы кёпмю?

Гъалиги яшавубузгъа къарасакъ, сююв, герти гыслер артгъа салынгъанлыкъ йимик гёрюне. Кёбюсю къызларуланлар гъакъылындан, билимиден эсе байлыкъын алгъа сала. Айтагъаным, бармагъы сувукъ сувгъа тиймейген күйде енгил яшавну ахтарағъанлар көп бола бара. Миллетинде де, тухум-тайпасындан да бир аварасы да ёкъ. Бокъчасына къарайлар. Къызланы бир тайпалары, бизге миллети не башгъадыр кисесинде акъчасы толуп бар буса деп чыгъалар. Сайки, къумукъланы арасында акъчасы, бокъчасы барлар аз деме сюелер. Олар оъзлеге сюйген күйде яшамагъя имканлыкълар бермежеклер деп айтагъанлар да бар. Гертиден де, мадарлылар халкъыбызын арасында къыт йимик гёрюне. Шону лап аслу себеп этмеге тиошеми дагъы? Озокъда, акъчасыз, бокъчасыз бу яшавда бир абат да алмагъя бажарылмай. Тек байлыкъ да бугюн бар буса, тангаласына жувгъанда къольну кири йимик гетип къалмагъя бола. Нечакъы тюелери мингэ чыкъыгъан бай десе де, ону адам къылыгъы ёкъ буса, олай инсан булан яшав къурмагъа боламы?

Марина Фёдоровнаны, гъалигилер къайгъылагъа чыдамажакъ эди деген

сөзлери әсime тиょшоп гетди. Ону булан разилемей болмайман. Сөзлеримни гертилемек муратда бир мисал гелтирме сюемен.

Мен яхши таныйгъан бир къумукъ къызы Малика деп къояйым. Көпсюоп, адамларына да къарши чыгъып, башгъа миллетли улангъа къошуулгъан эди. Арадан бираз заман гетип, уланны адамлары бизин къырыйбызыда къумукъча сёйлеме, хасиятынгны, къылыгъынгны унут. Гъали сен бизин ёл булан юрюжексен деп буварма башлайлар. Анасына къумукъча телефон сёйлейгенде, къайынкъызы су-суруп алыш, бир янгъа пырхыллатгъан болгъан. Ондан къайры, тойлагъа, онда-муңда баргъанда, сен бурай этмедиң, олай этмедиң деп илине болгъанлар. Ахырыда, чыдап болмай, эрине де айтмай уюне къайтып гелди. Шо улан къошуулайыкъ деп, тилен артындан нечакъы юрюю. Агълюсюн сойсе де, мени юретимни, ягымны сындыргъан дос-къардашынгны гөрмө болмайман деп къошуулмады. Уюне къайтгъанда, ол улан да тапды. Гъали ону да сакълаپ, тарбиялап тура. Эргишини атын эшитмеге де соймей.

Гъар яхши хыяллары булангъы ишни де кемчиликлері де болмай къалмай. Башгъа миллетни вакиллерине къошуулуп ожакъ къурагъанни не заралы бар деген сорав тувлуна. Бириңчилей, озокъда, адат-къылыгъы, яшланы тарбиялайгъан къайдалары гелишмей къалмакъ бар. Агълю яшавну шо янлары саялы разисизликлер тувлунуп, уллу къалмагъаллар этегенлер де бола. Агълю яшавунгда гъар гион къылыкъ, уй-эшик булан байлавлу адатларынга, этеген ашынга-сувунга ерли аслу ағыамият бериле. Гъар милдет бусурман байрамларын, тойларын, яшлар туvgъанын, оланны тарбиялавун озлелеге хас күйде күтмө, белгилеме сюелер.

Әкинчилей, айлана ягъындагъылар да оланны англамай къалмагъа бола. Хоншуларынг, иш ёлдашларынг, къурдашларынг, гъатта, арек къардашларынг да оыпкелемеге, башын сёйлемеге башлайлар. Мадарлыгъына къарап къошуулгъандыр деп айтды-къуйтду юрютелер. Чакъ-

чакъда сен оъзюнг якълав гёзлейген лап ювукъ адамларынг да, дос- къардышынг да башгъа миллет булан уй къургъанынга къаршылыкъ билдиражек.

Үчциончюлей, бир-бир адамлар халкъы булан бек оъктем бола. Олар оъзгелеге къошуулуп, культурасын, адат-къылыгъын, тилин тас этерден, миллетин кемитеңден къоркъа. Болгъан чакъы оъзлелеге агълю черни халкъны ичинден тапмагъа къарай.

Дёртюнчюлей, эгер де, эр-къатынны бириси тыш пачалыкъын вакили буса, оланны яшавуна, халкъыны талапларына къыйышма къыйын бола. Бир-биревню англамай къоймакълыкъ бар. Бир-биревню ана тилин къабул этмей, гери урма бола. Сонг дагъы да, ят эллэрде яшай буса, оъзюн оватанын, топурагъын, дос-къардашын сагъынагъанлыкъдан парахат турма болмай.

Дагъы да айтсақъ, тыш пачалыкъынадамы булан ую бузулма турагъанда, яшланы масъаласы да арагъа чыгъя. Айтагъаныкъ, олар ата-ананы къайсы булан яшажакъ деген ой тувлуна. Атана яшавун узатар, тек балаларына нечик яман таъсир болажагъын ойлашмайлар.

Амма, бир тайпа алимлеге тынглап къарасақъ, башгъа-башгъа миллетлер къошуулуп, ожакъ къурмакъын пайдалы янлары да бар. Айтагъаныкъ, адамланы бир-бирине чыдамагъа, оъзге миллетлелеге гюромет этмеге, оланны англамагъа уйрете. Ондан къайры да, олар халкъланы бир- бири булан дос болмагъа, араныкъларын беклешдирмеге, культура ва тирихине тергев берме көмек эте.

Сонг да, ким булан къошуулса да, уягълюни аманчылыгъы, беклиги, татывлугъу ожакъын къургъанлардан гъасил бола. Бир-биревге чыдап, гечип, хатиржанс-лыгъын унтууп, бир-биревню сюоп, гло-р-мет этип, инанып, яшаса, къалгъан яны ёрукъгъа гележек эди деп әсime геле. Балики, мени ойларымны дурус гөрмей буса-гызыз языгъыз. Бир ойгъа, бир муратгъа гелейик. Бу масъалагъа байлавлу лакъырны узатмагъа ғерекдир деп ойлашаман.

Паху Гъайбуллаева

Дагъыстанлы къатын

Элин гёрме гъасирет

Сирияны уллу Хомс шағарындан 25 чакъырым ариде Дерфул деген юрт ерлешиген. Ону башгъа аты да баф – Гючюк Дагъыстан. Юртни XIX асруда Ойтемиши, Башлыгент, Къарабудагъент юртлардан чыкъгъанлар къурғъан. Гече таба олагъа кёстеклилер де къошуулгъан. Заманлар гетип, арап пачылыгъыны оъзге ерлеринде турагъан бир нече авар, дарги, лак ағылолер де Дерфулгъа гелип къонушгъан.

Гъали бираз сама тарихе бакъмасакъ амал ёкъ. 1877-инчи йыл. Бютюн Дагъыстанда баш гёттеривлер башлана. Хынжал-тюбеке хармангъан халкъны аслу мурады–Ватанын пача асгерлерден азат этмек. Хыйлы къыргъынлы давлар юрюле. Тек дагъыстанлылар нечакъы къоччакъылкълар гёрсетсе де, ахырда давгъа–явгъа уйренген, яхшы савутлангъан орус асгерлер уист бола. Кён юртлар дагъытыла, янгыз Ойтемиши эки керен яллатгъанлар. Минглер булангъы адамлар Сибир якъылагъа сюргөн этилген. Къалгъанларына буса, айрокъда янгы низамлагъа рази тюгюллөр, ондан алда Кавказ давдан соңг Түркиягъа гетгенлөгө барып къошуулма ихтияр берилген. Муна шолай оърде эсгерилген юртлардан чыкъгъанлар (нече ағылю болгъанны бирев де мекенли билмей) минг чакъырымлар юрюп, ёлда кён къыйынлыкълар гёрюп, Осман пачалыгъыны Шам (гъалиги Сирия) вилаятинда ерлешиген.

Озокъда, оланы бирев де къулач яйып къаршыламагъан, ерли гёччювчю бедуин тухумлар булан хыйлы къанлы къаршы турувлары болгъан. Тек къумукълар да аналардан осал тувгъан уланлар тюгюл экенин гёрсетген. Соңг оланы тавакаллыгъын, загъматгъа берилгенлигин, усталыгъын гёрюп, янашывуун альшдыргъан. Дерфулда этилген хынжаллар ва тюбеклер гъали де Францияны музейлеринде сакълана. Бугюнге ерли араплар гючюндагъыстанлылагъа уллу гъюмет эте. Олар булан къардаш болмакъын уллу насиштеге гъисаплай. 150 йылны ичинде бу юртдан жинаятчылыкъ этген деп бир адам да судгъа берилип жавапгъа тартылмагъан. Дерфулдан белгили алимлар, язывчулар, маданият ва жамият чалышывчулар, асгерчилер чыкъгъан. Оланы экевионе Сирияны Игитидеген оър ат берилген. Балики, яшав шолай узатылып да туражакъ эди.

Тек 2011-инчи йылны гюз айларында террорчу Ислам Пачалыгъы башлагъан Ватандаш дав Сирияны хыйлы йыллагъа къара къайгъыгъа дёндюрген. Дагъыстанлылар биринчи гюнлеринден тутуп, Республиканы Президенти Асадны янын тутгъан. Гъали юртда сав, бузулмагъан уй къалма да къалмагъан. Жагыллар республиканы байракъларыны тибюндө асгер борчун кюте, уллулары, къатынлары, яшы-юшю буса, бирлери Иорданиягъа, бирдагъылары Тюркиягъа, башгъалары Европагъа чыгъып яшайлар. Оланы арасында ата-бабаларыны элине гелип турма сюегенлер сама ёкъму экен деген сорав тувулуна.

Шо соравгъа Дерфулда тувгъан, СССР-ни заманларында ДГУ-да охугъан ва Дагъыстанда яшама къалгъан далапчы ва жамият чалышывчу Шафи Акъушалыны (анасы къумукъ) сёзлеринден ачыкъ жавап табабыз. Ол айтагъан кюйде, юртуллары къайсы милдетден экенин бир заманда да унуттай. Гъариси бир сама етти аталарыны юрутун гёрме гъасирет, айрокъда гъали оъзлени Гючюк Дагъыстанындан бир зат да къалмагъанда. Нече керенлер Россияны Сириядагъы элчи-ханасына тилев кагъызлар язгъан. Тек бизин уълкени федерал къурумлары юз тюрлю багъаналар булан олагъа ихтияр бермей. Оъзю Шафи Акъушалы да Иорданиягъа гёчген ата-анасын Дагъыстангъа турма гелтирип болмайгъаны арадан 10 йыл гетди.

Балики, бизин юрт жамаатлар, жамият къурумлар оъзянындан сиптешлиг гёрсетип, тишиши къурумлар булан байлавлукъ тутуп гъаракат этип айланса, гъал альшынар эди. Нете Къарабудагъент, Ойтемиши, Башлыгент бир-эки ағылжуюн къабул этип болмажакъ эдими? Яда шо бош инанывлармы?

Алав Алиев

Гюлжагъан
Рабаданова

Сююмлю муаллим де, гайлы ана да дюр

Эгер тарихни бетлерин бир-бирлөттеп ачып, гөзден гечирип къафасакъ, халкъланы яшавун гозгүде иймик гөрмеге боласан. Нече тюрлю алатолтапланы, нечесе зар чекген, ичкынып ағы ургъан къысматланы... Шолай да, къыйыны ва къужурлу, эсден чыкъмас къайгъы-дерпт къуванч булан чатырашып гелеген мюгъетлени, төрөн асил гызылаф къоюп гетген тюрлю-тюрлю битими, менлиги булан ясалгъан дюньялар чайкъалса да, бойсынмагъан къагъуманларыбызын гөрмеге болабыз. Оланы хайлыларыны уззолген оъзенги иймик негъакъ къыркъылгъан, пуч болгъан къайгъылы къысматларын юрек тамуруларынгдан оътгерегендей гыис этесен. Кюстюнлокке башынгны салып, хатириң яшав сизин нече де аяマイ къамучулагъан деп ичингбуша. Амма эревюллюлөрбиз башындан нени гечирсе де, бир заманда да менлигин, оъзденлигин тас этмей, бётекедей елкелерин иелтмей, таза къылыгъын сакълап гетгенлер.

Мисал учун, мен оъзюню гъакъында язма сюөген Къарабудагъентде гимназияда 40 йылдан да артыкъ къаны-жаны булан чалышып турагъян Голжагъян Имамутдиновна Рабадановны уллатасы да, улланасы да тарихни акъубаларыны къармагъына тюшсө де, амма гёнгюлсөзлюкке дейнегенлерден.

Айтагъяным, ону уллатасын Татарстанда 1921-нчи йыл кулақ деп айыплап, Сибирге чыгъарып бакъырагъанда олжасына ол: «Сен яшланы да жыйып, къайда буса да бир ерге алыш бар», – деп азиз авлетлерин аманат эте. Фаттахны (уллатасыны аты) тутуп гетгенде, улланасы 14 яшны да артына салып, гемеге де минип, ёлгъа чыгъа.

Шо къагърулу йылларда яшавундан адамшавлу къуванып битмеген жап-жагыл агъиоге къара гюнлөр къоба. Ол ана авлетлерин къоралап, айланч ёллар булан Дагъыстангъя, Къарабудагъентте етише. Ёлда нечакъы къыйынлыкълагъа тарый. Айтагъяным, ол къантамурлары булан байлангъян, олар учун жанын къурбан этмеге гъазир, ойчевсөз сююю булангъы ана авлетлерини эсенлигин-аманлыгъын сакълап, оланы ашатмакъ учун ёлну узагъына алтынларын, бриллиант-

ларын къоллай. Бир алтын юзюкке бир буханка чёрек ала болгъан. Нетсин дагъы, къумукъларда ана юрек-балада... деп нечехе айттылгъан сёзлер тюгюл чю. Ёлну узагъында, ону назик инбашларына нечесе къайгъы-дертни гёттермеге тюшген. Не этсе де, эки къанаты иймик болгъан балаларын көртленмеген күйде, бавруна басмагъя буюрмагъян. Оланы бирлери ёлда гечингенлер. Агълюсиюн къайгъысы юрегин яллатгъян буса, авлетлерини къыйыны оьте күйде бавур этин гүйдорген.

Нечесе эллөрдөн айлана туруп, таза дегенче къавшалгъян, бек инжинген ананы юргин биргине-бир парахат этген, оымрюлокке къонушгъян маканы, топурагъы, аявлу Къарабудагъентти бола. Насиппе, адат-къылыгъы, яшав-турушу, гъатта тили де къыйышагъян халкъыны янына гелелер. Оланы Къарабудагъентде къулач яйып, исси күйде къаршылайлар. Маръямны көп яшлары баргъа къарабудагъентлилөр юртну ортасында гиччирек уй де, ашын да, къашын да берип, олагъа болагъян көмегин де этелер. Олар ят ерлеге гелгенбиз деп, мунтайып, талчыкъмасын деп гъар-бир якъдан гёнгюн алма къаст этелер. Ондан къайры, бу юртну жамиятты

кёп яшлы игит ана Марьямгъя иш де берелер. Мени булангъы лактырын Гюлжагъан Имамутдиновна улланасы айта туруп, эсинде къалгъан бир-бир хабарланы эсгерип башлады:

—Улланам Марьям (огъар Къарабудагъенде шолай айтгъан) нечакъы алатолпанланы башындан гечирсе де, амма ругтадан тишимеди. 14 авлетден давда, башгъалары ёлда, мунда къайтгъанда да гечине туруп 5 къалгъан эди. Уллатам улланамдан зо йылгъя уллу болгъан. Ону Сибирге бакъдырып, онда гюллелегенлер. Мени анамны къизардашы, сиз эшитген бусагъыз да ярай, Мадина Фаттаховна (Фатих деп де айтыла) Валиева (Ахунжанова) Уллу Ватан давну ортакъчысы эди. Ону гъакъында газетлерде де чыкъды, телевизордан да гёрсетген эди. Оланы бир эркъардашы Умар Валиев давда белгисиз тас болгъан, бирдагъысы Осман Къарабудагъентде къачакълар булан ябушагъанда жан берген. Улланам Марьям бек татывлу пирохлар биширегени бүгүн йимик гёз алдырма. Къарабудагъентде ким этген булаг татывлу пирохлани десе, Марьям этген деп ону бары халкъ биле эди. Ашгъя-сувгъя да уста къатын эди.

Атамны атасы Абдулгъади де Татарстандан о заманлар мунда гелген. Барыбыз да къумукълар деп оьсгенбиз. Абдулгъади тирменчи эди, бары халкъгъа кёмек этеген чомарт юрги булангъы адам эди.

— *Сиз де уллу агълюде оьсгенге ошайсыз?*

— Тюз. Мени атам да, анам да Къарабудагъентде бир класда охугъанлар. Бир-бинин спиоп къошуулгъан десем де ярай. Атам армиягъя барагъанда Асия, (Асият деп юрюле) мен къайтгъанда, сени алажакъман деген. Улланам буса мен сени Имамутдинге бермежекмен деген. Сюймесе де, Бабаюргъя эрге чыкъгъан. Оьзюно юрги алмагъан сонг, бир ожакъда яшама нече де маънасыз боладыр. Онча заман да яшамай, анам бир къызы булан уюне къайтып геле. Мени анабыз бир, атабыз башгъа къизардашым да бар эди. Ол да яхши муаллим эди. Бизге муаллимлени тухуму деп айтса да ярай. Гъасили, атам астер къултугъун кютип гелген сонг, анамны яши да булан арив той да этип ала. Биз барыбыз да 9 авлет бар эдик. Оланы 2-си гечинин, 7-си сав эди, гъали буса 2 къизардаш, 2 эркъардаш къалгъанбыз. Мени анам да муаллим эди, ол да школада 38 йыл загъмат тёкдю. Атам шоффёр болуп чалыша эди. Ол биз барыбыз да охуп дипломлар алгъанни

сюе эди. Бирлерибиз оър охув ожакълана, училищелени битдиргенлерибиз де бар. Атабыз бизге вёргиз ялгъан айтып къоймагъыз, тиозун сейлегиз дей эди. Бизин барыбызы да ишни хадирин билмеге уйретди.

Пагъмулу къолларда от ойнар деген аталар сёзлерин кёплерилиз эшитгенсиздир. Гертиден де, Гюлжагъан Имамутдиновна Рабаданова шолай усталыгъы булангъы Къарабудагъентдеги гимназияда математикадан дарслар юрютеген оър категориялы муаллим, Россияны умуми билим беривионю гьюрметли къуллукъчу-су экенин айрыча эсгермеге сюемен. Кён санавда грамоталар, дипломлар булан да савгъатлангъан. Лакъыр арада заман-заман соравлар бере туруп, хабарыбыз жанланып, бир-биревнүү хыйльдан берли таңыйгъан йимикбиз.

— *Буса сизге анаңызыны муаллим касбусу таъсир этген?*

— Шолай айтсам да тюз болур. Мен ону ишлейген кюон бек ушата эдим. Къачан къарасам, башгъа тюгюл эди гечеде, гъар заман тетрадлар тергей туруп бола эди. Мен огъар анам, ишден къавшалмаймысан десем, негер талма герекмен, бу чу мени ишим дей эди. Мен де математиканы танталап, Дагыстан педагогика институтту физика-математика факультетине тишиоп, оър билим алдым, гимназияда чалышагъаным 43 йыл бола. Мени медсестра къизардашым бар, ону 2-де къызы да, эркъардашымны авлести де муаллимлер.

— *Гъалиги заманда математикагъа агъамият берегенлөр де аздыр?*

— Гертиси, яшланы арасында математикадан муаллим болмагъа сюегенлер ёкъ демеге ярай. Бир керен 9-нчу класны яшларына сизин арагъызыда ким муаллим болма хыялы бар, къолугъузун гётегиз дедим. Бириси де къулакъасма сюймеди. Неге тюгюл, муаллимлени алапалары да аз чы. Кепеклете ким ишлемеге сюе. Тюзю, алдагъы девюрнио яшланы охувгъя иштагъылыгъы бар эди. Ондан къайры да, айрокъда муаллимлөгө бек тынглавлу эдилер. Гъали буса шо телефонлагъя да бозарып, бошуна заманын йиберегенлер де бар. Бир тайпалары тавукълар салабыз, гъайванлар оьсдюрешибиз деп къояллар. Олагъя да ичингбушмай болмай. Яшланы кёбюсю медицинаны танглайлар. Нечик алай да, мен къужурлу, жанлы болсунучун, оланы тергевион тартмакъ муратда да дарсларымда тюрлю-тюрлю оюн къайдаланы

къоллайман. Бир-бирде кроссвордланы чечебиз, сонг да, мисал учун, санаулагъя яда башгъа белгилеге, дробгъа байлавлу сарынлар да йырлап йиберебиз.

Мен пединститутда охуйгъан йылларымда «Математика в школе» деген журналгъа язылгъан эдим. Шо тавшурувланы шондан ала эдим. Парабола, шаблон, график не экенин суратлар этип, яшланы да этдирип англатаман. Масала, мен олагъя яшлар сиз ойзюгюз инг де сюеген тортну айтыгъыз гъали деймен. Олар бир ягъадан наполеон, сникерс деп башлайлар. Сиз торт не экенин билесиз, гелигиз, шону суратын этейик деймен. Шону эки бёлюп, шу тортну яртысы деп, 5-нчи кластига барагъан яшлага гёрсетемен. Арив ерине етишдирмек учун мен гимназиягъя аш, картоп, мандарин, alma алып бараман. Шоланы доляланы гъактында гечегенде, гесеклер этип англатсан, оланы баштында сакъланы. Бир кепрен мени уланымны бажасы лакъыр этегенде, школадагъы йылларын эсге алыш башлады. Мен оланы муаллими ёкъ заманда бир дарсны берген болгъанман. Шонда сиз дробь не экенин бек таъсирилүү күйде айтгъын эдигиз, шо мени ойз-оымрюмөм эсимде сакъланды дей.

Ағылю – яшавну кюрчюдюр деп биз гъаман сайын такрарлайбыз. Сонг да, уяягълю татывлу буса-ярым байлыкъыдъар деген къанатлы калималар да халкъ арада кёп эсгериле. Гертиден де, Гюлжагъан ким де сукъланардай татывлу ожакъ къургъан, 4 авлетни гъайлы анасы ва 13 торунун да сююмлю Аны. Лакъырыбызыны тёшлей туруп, ағылюсюне гёчдюк.

– Гъар гюн эртен торунларым : «Танг яхши болсун, Аны», – деп мени гёнгюмню алағъангъя Яратгъаныбызгъа шюкюрлук этемен, баланы баласы балдан да татли дегени нече де дурус экенге мюкюр боламан. Уяягълю мени – Рабадан гъажи даргили. Аталарбыз къурдашлар эди, олар бизин къюшмакъын арив гёргюлөр, сонг ойзюбюз де бир-бирибизни ушатдыкъ. Насипге, ағылюм яхши, рагъмулу адам болуп чыкъды. Биз бир заманда да эришип, хатирибизни къалдырмагъанбыз. Биз 4-де авлетни ойсюрдюк, оланы барысына да ойр билимлөр бердик. Ожагъыбызда барыбыз да къумукъча къятнайбыз, уяягълюм башгъа миллет буса да, тап-таза къумукъча да биле. Торунларым да къумукъча сэйлейлер. Ағылюм рейслагъа юрүй эди. Баягъы, яшлар сав гюн мени булан эдилер. Оланы аслу гъалда мен тарбиялай эдим.

Гъар гезик заманында уйге къайтыгъыз, вёргиз сизин авзугъуздан ялгъан чыкъмасын, урламагъыз деп бола эдим. Мени насиғъатлы сёзлерим тама-тама туруп, шюкюр Аллагъыя, яшлар бетибизни къара этмедилер. Гелинлерим де магъя кызыларым йимик аявлу. Насибибизге, яшларбызы барысы да бизге ювукъда яшайлар.

– Ағылогъодзе хожайын эригизми яда...?

– Озокъда, уяягълюм. Ожақъда эргиши хожайын болмагъа тарыкъ. Шюкюр Аллагъыя, ағылюм бизин бек гъайбызыны этеген адам. 8 Мартда бир де гюл байлам савгъат этмей къоймагъан. Биз уйленген гюн март айны 6-сы эди. Шо гюн биз барыбыз да бирче болабыз. Муаллимлени гюнүнде ағылюмден башлап, торунларымы ерли гюл чечеклер алып гелелер. Олардан сююнпоп, башым кёкте тиегендай боламан. МашАллагъ, гёз тиймесин. Яшлар яда биз бусакъ да, олар, тюрлю аш этсек, гелигиз, пелен аш гъазир, олтурайыкъ деп барыбыз да жыйылабыз. Айрокъда Янты йылны торунларбызыны сююндюрпоп, арив күйде къаршылайбыз. Биз бир уллу ашой этгенбиз. Шонда топлангъанда, бир-биревден сююнпоп, бир-биревге сыр чечип, шайлы гёнгюбюз хошлана. Шогъар етишеген не бар.

Гертиден де, Гюлжагъан Имамутдинов на Рабаданова тизив муаллимден къайры да, насили ана да, сююмлю олжа да дюр. Гимназиядагы яшланы да ол асил адат-къылыкъларбызыгъя, мердешлерибизге гёре, патриот ругъы тарбиялагъан. Арадан хыйлы йыллар гетсе де, Гюлжагъан дарс берген яшлар бугюн де ону унутмай, оғъар дайын разилигин билдири, ойз анасына йимик янашалар, байрамлар булан къүтлайлар.

Бираң алларда Гюлжагъан Рабаданова ойзю охутгъан, «Къоччакъылгъы учун» деген медаль булан савгъатлангъан Украинаадагы дав гъаракатланы ортакъчысы Элдар Гүсеновну командириден баракалла кагъыз алгъан. Шо да ону юрегин ойкем этеген бир уллу савгъат. Муалимге яшланы ата-аналарындан, оланы командирлеринден баракалла алмакъ да бир уллу насили тюгюлмю? Гюлжагъан Имамутдиновна йимик айттыгъан муалимлени алдында бугюн де баш иебиз!

Паху Гъайбуллаева

Изаза
Алиева

Яшавгъа имканлыкъ ва ихтияр бермек!

Дагыстанны савлукъ сакълав тармагъыны биринчи даражалы врачи, «Скорый помощник» республика клиника больницаны неврология бёлтюгөнү заведующий Изаза Мусаевна Алиева – белгилүү ва макътавгъа лайыкълы, къачанда инамлыкъыны түвдүрагъан врач-невролог, нейрофаринголог.

Ол бизин журналгъа медицина дагын ёлун неден башлагъанын, оъзюни алдына не йимик муратланы, масъалаланы салагъанын ва оъзюни гъакъында да бираз хабарлады.

Неврологияны тантрап, Изаза Мусаева на бир гюн де шогъар гъёкюнмеген. Мунатыли 25 йыл адамлагъа савлугъун беклемширме кёмек этегендөн къайры, хыйлысына экинчи яшавну бере.

– *Медицина – бир ожакъда, тухумда наслудан-наслугъа бериле гелеген касбу деп гысаплана. Сизин яшавгъузда да шолай болдуру?*

– Ёкъ, мени тухум-тайпамда медиклер болмагъан. Мен биринчисимен.

– *Медицина гъакъында сиюв къайдан туурунгъан дагы?*

– Мен яш заманда больницадаман деп ойнамай эдим, къурчагъыма йод сиртмей эдим. Мен анам йимик, къуруувчу болма сюе эдим. Амма ол мен врачны касбусун тантрагъанны бек сюе эди. Агълюде бир сама медик болмаса ярамай деди. Шолай, касбуну тантглама заман гелгенде, мен ким болажагъымны биле эдим.

– *Мединститутгъа тюшүм къачан да тынч тюгүл эди, гъар ер учун улду конкурстар бола эди...*

– Мен тынч күйде тюшдюм! Балики, школада яхшы охугъаным саялышыры. Магъачкъаладагъы 1 номерли школада бары да дарслардан мекенли, мугъкам билимлөр бериле эди.

– *Сен миналы магъачкъалалы болгъан эженсен! Агълюгюзин гъакъында хабарла-сагызыз арив болар эди.*

– Мен Магъачкъалада Маллаевлени агълюсюонде түвгъанман ва оъсгенмен. Биз беш яш бар эдик, мен экинчиси эдим. Уччы эркъардашым – экономистлер, къызардашым СФР-де ишлей. Бизин тухум-тайпабыз Къули райондан чыкъыгъан, эрим – Агъмат Къурбанович Алиев де шо якълардан. Ол мени йимик врач, тек Ставрополь крайда яшавгъан ва охугъан. Алда Портовская деп айтылагъан шагъар больницаны баш врачи болуп ишлеген. Бизин медицина касбучулар гысапда этеген ишибизде бир- бирине ювукъ. Мен – невролог-реаниматологман, ол – психоневролог. Биз яшавда мекенли ерибизни табып болгъан сонг къышулдукъ. Охуйгъан, ишлеме башлагъан йылларыбызда оъзюбюзге хасияты, яшав къаравлары ювукъ адамны узакъ табып болмай турдукъ. Шо саялы яшланы уллулары тьали де школада охуй, лап гиччиси яшлар бавуна бара. Биз жагыл ата-анабыз (Изаза Мусаевна иржая).

– *Яшларыгъыз да сизин ёлугъузуну узатгъанны сюер эдигизми?*

– Озокъда. Мени уланларымны уллусу нейрохирург, белгили врач болар, къышым буса къантамурлагъа къарайгъан неврологну касбусун танглар деп умут этемен. Шо медицинада лап да четим тармакълардан санала. Гиччибизге байлавлу – гъали де токъташып битмеген-бис.

– Невролог болмакъ учун не зат таъсир этиди?

– Мен практикамны «Скорый помощник» больницасында ойтгере эдим. Шонда врачлар къыйынлы, къоркъунчлу гъалгъа тарыгъан адамланы яшавгъа къайтармакъ учун нечик къаныгъывлу ишлейгенин гёрюп, шу мени еrim деп токъташым. Поликлиникада ва больницаца ишлейген врач-неврологну кён башгъялышылары бар. Больницаца врачины ихтиярында аврувни гъалын къолайгъа къайтармакъ учун минутлар, секундлар бар. Кёмек этип болмасанд, хыйлы заманлар талчыгъып юрийсен.

Гыслеринг ташый буса да, сувукъ башынгны сакъламагъа герексен! Бир гезик операция столда ятгъан, авур гъалдагъы адамны юрги токътап къалды. Биз ону ойлюмден къутгъармакъ учун, этмеген зат къалмады! Сонг иш ёлдашларым пайда ёкъ деп ариге тайды, мен буса токътамадым, ахырда, ол эсине гелди, бириси дюньядан къайтды.

Интернатурадан сонг мен мунда къалдым, етти йыл дежурный врач болуп ишледим. Сонг нейрореанимациягъа башчылыкъ этдим. 2020-нчы йылда неврология бёлжюкю заведующий болдум.

– Биринчи дежурствогъуз эсигиздеми?

– Озокъда. Скорыйны машинин булан къатынгишини алыш гелдилер, оғъар ойзге савлукъ сакълав идараларда бирев де къарама сюймеген. Ол гёз алдыбызда астаракъ яшавдан гете тура эди. Мен нейрореанимация ойтгерип, оғъар болагъан чакъы кёмек этме, яшавун сакълама къарадым. Тек эки гюн ойтиоп, ол гечинди. Шо мени юргиме яман тииди, мен ону къутгъарма бек сюе эдим, тек къысмат буюргъандан къачмагъа күй ёкъдур...

– Сизин булан ёлукъганча, мен невролог къайсы аврувланы багъагъанын ахтарып къарадым. Эпиз кён зат экен!

– Гертиден де, неврологдан аврувна эм излеп тюшегенлер аз тюгюл. Лап кён ёлугъянаны – инсульт. Бек къоркъунчлу, намарт аврув. Шогъар тарыгъан адамны алгъасавлу күйде больницацагъа етишдирмеге тюше. Ону къутгъармакъ учун врачлагъа янтыз дёрт сагъат бериле. Шондан артыкъ заман ойтген буса, адатлы күйде адам къолайгъа къайтмай.

2015-нчи йылда биринчилей тромболит терапияны ойтгерме башладыкъ, Ондан къайры, 2016-нчы йылдан тутуп Республиканы больницаларыны бары да къантамур центрларыны къуллукъчулары бизин бёлжюкю кюрчюсөндө къурулгъан илму центрда билимлерин артдыра. Центрга Дагъыстан пачалыкъ медицина академияны доценти Зоя Умаханова башчылыкъ эте.

– Адам не аврувгъа тарыгъанын тиоз токъташыфмакъдан кён зат гъасил бола. Аврувни белгилевде не иймик четимликлер түвүлүна?

– Неврология медицинаны ойзге тармакълары булан байланы, чатыраша геле. Бизге бир- бирде бары да ери авруйгъан адамлар тюше. Шо заман тийишли ахтарывлардан ва анализлерден сонг ойзге врачланы: ревматологну, кардиологну, эндокринологну, психиатрны ва башгъа касбучуланы къуршама тюше.

– Сизин врач гысандагы чалышынчы гүзүзда, айрекъда эсигизде къалгъан ахвалилар, мисаллар бармы?

– Бир гезик скорый машин булан больницацагъа жагыл адамны алыш гелдилер. Акъыра, къычыра, талаша, не санитарлар, не полицияны къуллукъчулары токътатып, енгип болмай эди. Ол биреве де ойзюне ювукъ гелмеге къоймай эди. Ону гъалына къарап, наркологиягъа бакъдырма сюйдюлер. Мен шону булан рази болмадым. Ону гъалыны себеплери наркотиклер тюгюл экенин англаым. Гертиден де, тергевлерден сонг, жагыл адам менингитге тарыгъаны токъташырылды.

– Сиз дайм ойзюгизни касбу даражалыгызын афтдырасыз, багъывну янгы, алдынлы къайдаларын ахтарасыз деп ойлашаман.

– Озокъда. Башгъачалай болма күй де ёкъ. Гъар йыл инсультну багъывну янгы

къайдаларын ахтарабыз. Бираз алда мен хирург Владислав Козлов ва рентген къуллукъну заведуючий Магъаммат Варисов булан Москвадағы башмайны институтунда Россияны баш неврологу Николай Анатольевич Шамаловну янында болдуқъ. Белгили академик бизин ишемия инсультну багъывнұ янты къайдасына уйретди, тишил сертификаттар да алдықъ. Янты къайдалар ва электрон аппаратлар 10 йыл алъяқъда эсинге де гелтирип болмайған күйде операциялар этмеге имканлықъ бере. МРТ- ни көмеги булан Паркинсонну ва Альцгеймерни аврувларын алдын алма бажарыла, шо бютон дюньядагъы неврологланы ишин енгиллешдири.

– Сиз талапты яда рагъмулу ёлбашчымусуз?

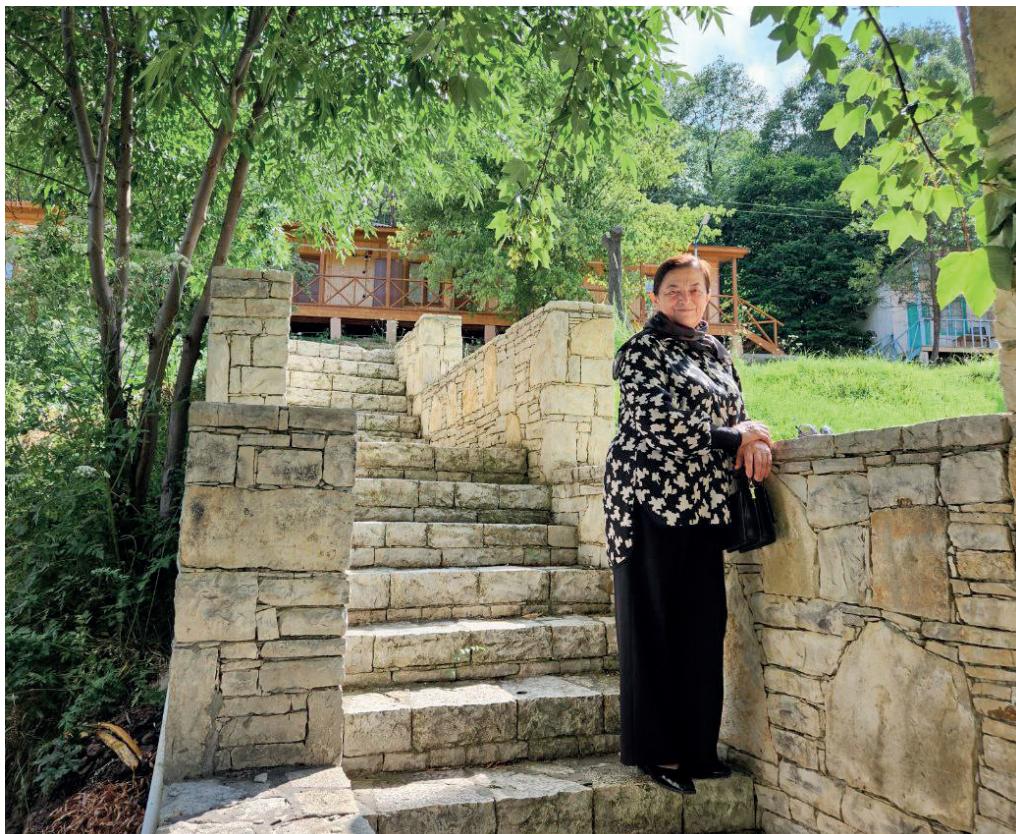
– Мен оyzюмни талапты ва рагъмулу ёлбашчығъа гысап этмен. Мен тез къабунаман ва шоссагъат сел боламан. Мунда ишлейген 25 йылны ичинде адамларын айтмагъанда, гъатта больницаны

тамлары да ювукъ болду деп ойлашаман. Мени коллективим – мени экинчи ағыллюм. Ағылду буса ювукъ адамланы арасында йимик, урушма да боламан ва соңшоғъар гъёкюнемен.

– Бизин охувчуларыбызға не ёраф эдигиз?

– Савлукъну, яшавугъузда еригизни тапмакъны, гелишли болмакъны. Аллатуала барыгъызға да ишигизде де, ағылгюзде де берекет берсин. Шо заман савлукъында кант этеген күйлеригиз аз болар!

Виолетта Ратенкова

Оъзюне къайтма сюеген адам

Бир-бири ерлең бар къайтын бафма, даим эсингде сакълама сюеген, бир-бири затлар бар даим сукъланма талтынағъан, бир-бири гыллаң бар къарап турма, сююмие къавашалмайсан... Биғисине, шо анадаш ата юртун яда атасыны эсги къол сағъатын, денгизни уьстондеги энемжасяны эсге сала буса да ярай...Башгъасына –Венецияны гёрюнюшю, Швейцариядагъы шале, Жаконданы иржайыву, сююв гыслер, уьчюнчюсюне, не тафыкъ буса да билмеймен. ...Гъарифиз не заттга буса да айрыча ағъамият беребиз. Тек шо сиз оъзюн гёрме гыасирет, оъзюне къайтма сюеген адамыгъыз булан байлангъан буса, яшав сизге эки керен артыкъ иржайды десе де ярай. Мисал учун, магъа Гунибге этген ахырынчы сапарымда йимик...

Гунибни тарихи ва гёzelлиги гъа-
къында кёп эшитгенмен, тек нечакты
айып буса да, алда бир де онда болмагъан
эдим. Студент йылларымда мени булан
охуйгъан гунибли яшлар ва къызлар о
заман белгили ял алыв базагъя, «Къара-
къушну уясына» чакъыра эди. Шамил ва
Барятинский сёйлевшивлерин оytгерген
ерин, пачаны арбасы учун тавны ичинден
оюлгъан ёлун, тавлулар орус агерчилени
аш булан тойдургъан чечекли майданны
гёрсетмеге сюе эди. Дағы да, янгыз мун-
да оьсеген макътар агъячланы гёрме бола-
сыз. Шо саялы орманлыкъын ювугъунда
оьпке аврувлар булан къыйналагъанлар
учун санаторий къурулгъан.

Мен ёлгъа чыкъгъанда, янгы ерлени
гёrmеге, янгы къужурлу адамлар булан
ёлукъма умут этэ эдим...

Шолай болуп да чыкъды!

Тав, айланч ёллар бизин баргъан са-
йын оьрге элтип бара. Бурма ёлну бири-
синден сонг, бийик тавланы арасында
Гуниб гёрюндю. Биринчилей зор таъсири-
ли, кёкге учма турагъан «Турналар» деген
эсделик тергевюмню тартды. Шону
янында бырынгъы къаланы бузулгъан
барулары да бар. Заман шоланы аяма-
гъан, баруланы сакъламакъ учун бир
тиюрлю къаастлар этилмесе, бирдагъы та-
рихи эсделикден магърюм къалажакъ-
быз. Муна Гунибни Оър Гунибден айыра-
гъан Барятинскийни къапулары...

Бизин «Къаракъушну уясы» деген ту-
рист комплексни управляющий Айшат
Абакаровна Сайитова къарышлай.

Ачыкъ юрекли адамны шоссагъат арек-
ден къарагъанда да сезмеге боласан-ир-
жайивундан, гъатта къолунгну алагъан
кюонден. Биз англадыкъ – бизин геливю-
бизгэ мунда гертицен де сюонелер!

«Къаракъушну уясы» – янгыз районда
тиюгол, савлай республикада уллу тур-
база деп гысаплана, бугюнлөрде экинчи
керен тувулунувун къарышлай. Янгыдан
къурулгъан биналар, илиякълы, онгай-
лы онгарылгъан абзарлар ял алмакъ учун
бары да онгайлыкъланы болдура. Айла-
нада оьсеген юз юллыкъ тал тереклер де
туристлөгө таъсир этмей къалмай.

Айшат Сайитованы алда туризм тар-
макъ булан байлавлу бир аралыгъы да
болмагъан. Ол районну инг яхши муал-
лими деп саналагъан Абакар Сайитовну
агълюсюнде оьсген. Совет заманларда
районда школаланы эки белгили дирек-
торлары бар эди – Магъатилов ва Сайи-
тов. Анасы? Анасы Ражабиляй колхозда
ишлей эди. Бары да затны этэ эди: чача,
ора, каза ура, сыйыр сава эди, гъайван-
лагъа къарай эди. Гъасиликалам, герти
колхозчу, загъматны устасы эди. Ата-
анасындан, дос-къардашларындан, абур-
лу юртлуларындан уългю алып, Айшат
оьзю учун тилюгол, адамлар учун яшама
уйренген.

Орта школаны битдиргенде, ол ДГУ-ну технология факультетине охума тюшген. Гече таба, Дагъыстанда Ленинграддагы гемелени къурув институтту кюрчюсонде политехника институт ачылгъанда онда чыкъыган.

—Университет тюгюл буса да, шонда бизге мекенли билимлер бериле эди, — деп хабарлай Айшат Абакаровна. —Мекенли дегенде, къайда ишлемеге тюшсе де, мен оыр охув ожакъда алгъан билимлериме аркъя таяма болагъанымны биле эдим.

Жагыл, муратларына етишме белсенген Айшат охувунда да, жамият яшавда да биринчилени сыйрасында юрой эди. Озынгден ихтиярыз «Кавказны есири» деген чебер фильм эсинге тюше: «Студентка, комсомолка, спортсменка и просто красавица!» — шо янгыз актриса Наталья Варлейге тюгюл, Айшатгъя да толу кюйде къыйыша!

Институтдан соң Айшат Буйнакскиде ишлей, соң анадаш Гуниб районда консерво заводну комсомол къурумуну секретары болуп белгилене. 1976-нчы йылда ону ВЛКСМ-ни район комитетине чакъыралар. Комсомолну о замангъы обкомуну биринчи секретары М. Азизов

Айшатны Москвагъя, комсомолну оыр школасына бакъдыра. О Ыылларда бийик тав юртда турагъян кызызъяны Москвагъя тюгюл, Магъачкъялагъя да йиберме къыйын масъала эди. Тек ону гъакъыллы атасы Магъачкъялагъя гелип, Мухтар Азизов булан ёлукъыган, къайтгъанда къызына: «Бар. Разилик беремен. Секретар булан сёйледим, ол жаваплы адам», — деген.

Комсомолну оыр школасы герти яшавшу школасы эди. Студентлер уълкесини якълавчулары гысапда чыныгъагъандан къайры, экономикадан да билимлер ала эди. Айшат булан бирче Латин Америкадан ва оызге тыш пачалыкълардан гелген жагыл адамлар да охуй эди. Шо олагъя дөнья къаравларын, англавларын артдырма имканлыкъ бере эди.

Дагъыстангъя къайтгъанда, Айшат Абакаровна ишин комсомолну республика комитетинде узата. Амма партияны Гуниб район комитетини биринчи секретары Гъажи Инчилов ону районгъя къайтара. Пагъмулу, экономиканы, юрт хозяйствону яхшы билеген касбучуну жагтыл чагъына да къарамай, комитетни учюнчю секретары этип белгилей.

Огъар, озге борчларын айтмагъанда, районгъа тышдан гелеген къонакъланы къабул этмек тапшурула.

– Бир гезик, СССР- ни заманларында, 1976 -нчи йыл деп тураман, бизге, районгъа, Франциядан оланы компартиясыны вакиллери гелген эди, – деп эсге ала Айшат Абакаровна. – Гунибни бары да гёзилликлерин гёрсетип, музейге гиргенбиз. Къарап чыкъғын сонг, делегацияны башчысы магъя: «Сиз насили адаммысыз?» – деп сорады. Озокъыда, биз барыбыз да насили адамларбыз деп, къатдырып жавап бердим. Ол мени бираз ариге чакъырып: «Сиз насилисиз, неге тюгюл яман яшайгъаныгъызын билмейген саялы», – деди.. Мен огъар инанмадым, биз нече халкълар дослукъуда яшил эдик. Совет Союз оъзиню экономикасыны гъалына да къарамай, нече-нече пачалыкълагъа касбуучулары, техникасы, акъча маялары булан кёмек эте эди. Шо саялы 90-нчи йылларда зор элибиз то-зулгъанда магъя шо бек яман тийди.

– 1996-нчи йылдан тутуп район администрацияны башчысыны заместители болдум, экономикагъа ва юрт хозяйство тармакъгъа жавап бере эдим. Мен шо заман Лавашада республиканы экономикасын оъсдюровгэ байлавлу генгешде сагънагъа чыгъып, халкъ гъакимияттга тюгюл, гъакимият халкъ учун ишлемеге тарыкъ деп айтгъан биргине-бир адам эдим..

Бугюн биз совет заманланы гъакъында сансынмай, писиремей сёйлейбиз, амма шо улькеде оъстген наслу, бизин уллаталарыбыз, улланаларыбыз юз тюрлю къыйынлыкълардан оътиоп, минг йыллыкъ адатларбызыны, мердешлериbizини сакълап бажаргъан эди. Айшат Абакаровна да не йимик къуллукъланы күтсө де, шону дайм эсинде сакълай эди, бир де унумтай эди. «Къаракъуш уяны» янгыртывну масъаласын да ол негъакъ оъз бойнунда алмагъан эди.

– Гунибилиени сиптечилиги булан бары да халкъ къуршалып, «Турналар» деген эсделик къурулгъан кую яхши эсимде къалгъан. Ону ачылышуна Расул Гъамзатов ва Ян Френкель гелген эди. Аты данггъа айтылгъан шаир районгъа кёп геле эди ва адатлы гъалда «Къаракъушу уясында» токътай эди. Мен бизде болгъан белгили адамланы сурат галлереясын къурма гёз алгъа тутгъанман ва мурадымны шексиз күйде яшавгъа чыгъараражакъман. Ондан къайры, ерли

табиатны оъсюмлюклерини выставкасын оътгерме сюемен. Мен Оър Гунибни алдагъы кюонде сакълама умут этемен. Шо бизин гележек наслуун алдындагъы борчубуз.

«Къаракъушу уясыны» есисине гъаракат, жагъылыкъ етишмей десек, дурус болмас ... Турбазаны яхшылашдырмакъ учун ону дагъы да хыйлы планлары бар. Жамаатны арасында ону хасиятын яхши билеген саялы, А.Сайитова бары да мурагатларына етишежегине бир де шекленмейлер. Ол, гертиден де адамланы арасында абур, гьюрмет, сююв къазангъян.

Сёз ёргүнүн айтгъанда, лакъыр гьюрмет этивию ва сюювнүн гъакъында чыкъғын сонг, ону дайм иш булан доланаңгъанын уйдегилири нечик янаша деген сорав тувлууна.

– Мени эрим, Абдурагъман Гъасанов, шо турбазаны директоруну заместители эди. Эрге 1980-нчи йылда бардым. Бизин адатлагъа гёре, геч баргъанман десе де ярай. Шо мени ишим, ишчи сапарларым, геч къайтагъаным булан байлавлу эди. Къарагъанда, шо биревлени кепине гелмей болгъандыр, – деп иржая Айшат Абакаровна. – Абдурагъман буса, мени гъар-бир ишимде якълажакъман деп сёз берген эди. Гертиден де, сёзүнде табылды.. Биз сюювде ва разиликде арив яшадыкъ. Уланны ва къызыны оъсдюрдюк. Нечакъы къыйнала, къайгъыра турсам да, Абдурагъман 2007-нчи йылда гечинди. Эримни агълюсю, олар чохлулар, мени оъзлени къызы йимик къабул этдилер. Къайнанам дайм мени ва мени яшларым булан бола эди. Ярыкъ, таза юрги булангъы адам эди!

Къарагъанда, къысмат Айшатны къолундан тутуп «Къаракъушу уясына» гелтиргени негъакъ тюгюлдюр. Мунда ол оъзиню насибин тапгъан. Йыллар оътиоп, тюч, синав топлап къайтгъан ва шо къорукълу ерии сакълама къасты бар.

Не дерсен, мурагатларынга етишмэе на-сип болсун, Айшат! Устьюнлюклер ва тюрленивлер, Айшат!

Биз буса мунда дагъы да гележекбиз!

Ажса Абдурагъманова

Райиса
Шагъсинаева

Оыр даражалагъа етишген касбучу

Саламатлы, аз сёзлю, ол бир де устьюне гелген адамны къыйматлама, огъар багъа, насыгъатлар бермеге алгъасамай, инг башлап тергевлю кийде тынглай, сонг гъасиллер чыгъара. Умутлары? Юрт ерде фельдшерден къайры, овзге медицина касбучуланы кёмеги болмаса, нечик къыйын экенин яшдан берли англагъан. Оъзюно ишиндеги оыр даражалагъа къаныгъувлу загъматы, къасты ва гъаракаты булан етишген. Ол гишини аврув булан байлавлу къыйынына талчыгъыт, юргине ювукъ алып бажарагъан адам.

Райиса Шагыснованы яш йыллары Къабарты-Балкъар Республиканы Нарт-къала шагъарында ойтген.

– Ондагъы адамлар дагъыстанлалагъа эпизиз ошагъан, – деп хабарлай ол, – ачыкъ юрекли, илиякълы. Биз бир де башгъа тюгюл, овзюбюзню ватаныбызда яшайгъандай гъис эте эдик. Арадан заман гетип атам-анам Дагъыстангъа гёчген, тек хоншу халкъгъа бакъгъан якъадагъы сюювюн, гюрметин тас этменген. Огъар оыр охув ожакъыны танглама заман гелгенде, агълю мажлисде къызланы лап уллусун Дагмединституттъя бакъдырма токъташгъанлар. Экзаменлерден устьюнлю кийде оытюп, студентка деген атны къазана ва шону булан бирче «Скорый помощник» фельдшер болуп ишлей. Ол къатынгиши авруваланы врачи болма сююп акушер ва гинекология ординатурагъа тюше.

– Акушер-гинекологгъа ананы ва ону баласыны яшавуна бир тюрлю къоркъунчлукъ тувлулугъанда, оланы эсенаман сакъламакъ учун, медицинаны овзге тармакъларындан да англавлары болма герек, –дей ол.

Кандидатлыкъ ишин устьюнлю кийде якълап, ол врач гысапдагъы чалышывун Табасаран райондагъы Сыртыч деген ата юртундан башлай. Бизин доктор гелди деген хабар тез дёрт де якъгъа яйла. Ону устьюн кёмек излеп хоншу юртлардан, районлардан, гъатта Дербентден гелген къатынлар аз болмагъан.

О заманларда ону республиканы медицина жамииятыны арасында билимли ва бажарывлу касбучу гысапда яхшы таний.

– Гъалиги медицина ажайып ойсе, алгъа юрий, алышина, – деп узата Райиса Наримановна, – шо алышинывланы къоллап бажармакъ, ерин тапмакъ – тъар врачны борчу.

Ону касбучу гысапдагъы пагымуларын гысапгъа алып, республиканы савлукъ сакълав министерлигине ишге чакъыралар ва баш акушер-гинекологнун къуллугъун тапшуралар. Ол гъазирлеген къаарллагъа гёре, Дагъыстандагъы аналыкъыны ва яшликъыны къорув къуллугъу бугюн де асувлу кийде ишлей. Ону къасты булан яшлар тувағъан уйлерде янгы бёлюклени ачгъан. Ондан къайры,

пагъмулу касбучуну янгы проекти булан Магъачкъалада 150 ери булангъы прена-タルный центр къурулажакъ.

Р. Шагъисинова республиканы ойлчевонде ойттерилген гёrmекли чарапаны сиптесиси гысапда да танывлу. Мисал учун, шоланы арасындан «Магъа яшавну савгъат эт», «Болжалдан алда тувгъан яшланы халкъара гюню», «Чечек яздыргъан яшлар-миллетни гележеги» деген чарапаны эсгермеге ярайдыр. Ону гваракаты булан Дагъыстанда гъар йыл «Акушер-гинекологну» гюнюн де белгилеме унутмайлар.

Ону башчылыгъы булан республикада наркоманияны алдын алывгъа байлавлу программасына гёре де кёп иш этилген. Коронавирус яйылгъанда, Райиса Наримановна гечесин-гюнюн бир этип дегенлей, больницалардан чыкъмай эди. Ону шо гваракатын ойредиги къурумлар да эс этген. Россияны Президенти В.Путинни къарапы булан Р. Шагъисинова Гюрметлев грамота ва эсделик медаль булан савгъатлагъан.

«Адамлагъа тарыкъ ва пайдалы болмакъ».

Билемсисиз, шо нечик низамлашдыра! Гече гюнөгүн бир этип ишлейген гезиклер кёп болгъан!

Инсанны яшаву учун ахырына ерли ябушмакъ деген янашын онда адам ва врач гысапда кёп тезде тувулунгъан. Гъар- бир заттъа нечик заманыгъыз этише деген соравубузгъа ол иржайып: «Мени атам-анам гиччицен берли низамгъа уйретген эди. Шо низамгъа гёре, бүгүн де яшайман», -деп жавап бере.

- Алданокъ тизилген низамгъа гёре деп иржая Райиса Наримановна.

Артдагъы тогъуз йыл Р. Шагъисинова пачалыкъ къуллугъу булан янаша Да-гъыстан медицина университетине акушер-гинекология кафедрасындағы педагогика ишин де узата. Гетген йыл лечебный факультетни деканы этилип белгиленген эди, бу йыл буса ординатура ва аспирантура факультетине башчылыкъ эте.

Ондан къайры, «Россияны Къызыл Хачы» деген жамият къурумну Дагъыстан бёлгюгүнүн председатели этилип сай-лангъан.

- Шо мени ишим, - деп мюкюр бола ол. - «Къызыл Хачны» аслу борчу- гъар тюрлю кёмекни болдурув, шону ичинде халкъара кёмек этившю беклешдирив. Мен ойзюмню иш ёлдашларым булан да ойкем боламан. Олар бир къыйынлыкъялгъя да чул бермей, дайын къыйынлыкъялгъя тарыгъанлары гъайын эте. Бу йылны март айында республикада биргине -бир Ватанны къорувчусуну ва оланы ағылолерини психология якъдан якълавын центрын ачдыкъ. Дагъы да ювукъ арада «Дагъыстанда рагыму-лукъын къуллугъу» деген авур аврувла-гъя, сакъатлагъа кёмек этеген къурумну ачмақыны гёз алғыа туттгъанбыз.

Бираз алда Райиса Наримановна Да-гъыстаннын яшланы ихтияларын якъ-лайгъан вакилини янындагъы Жамият советни башчысы этилип сайлангъан. Шо заман Республиканы Башчысыны къарапы булан ватандашланы тақъыр-лавдан азат этеген комиссиягъя да къо-шулгъан.

Ағыл. «Анасын бек абуrlай...»

Биз Райиса Наримановна булан гъакълашгъан чакъы заман къызлары оғъар тергевлю тынглап, лакъыргъа къышулмай турду. Олар анасын бек абуrlайгъаны, бары да затда ондан уылгю алагъаны гыис этиле эди.

- Мен гъар адам ойзо гележекдеги касбусун англап, тиошюнүп танглама герек деп гысап этемен. Масала, гиччи къызым София -ДГУ- ну журналистика бёлгюгүнү студенткасы. Школада охуйгъанда бары да зат булан машгъул болма талпына эди: муаллим, дөллекчи, ким де болма сиое эди. Тек 9 -нчу класны тамам-лай туруп, филология илмулагъа артыкъ тергев берме башлады. Мен де педагогу булан гъакълашип, ону шагъардагъы 13-нчю школагъа тёчюрме токъташым. Ону герти журналист хасияты бар!

Республиканы Башчысы булангъы ёлугъувда София ДГУ-ну журналистика бёлгюгүнен бюджет ерлер бермеге ярамаймы деп сорагъан эди. Сергей Меликов кёмек этермен деп айтгъан. Шо буса адамланы къыйнайгъан масъалагъа тергев бакъдырып болагъаны, касбусунда биринчи абатларын алагъан студентка учун бек ағыамиятлы.

Ол школада охуйгъан заманындан тутуп «Юный орлёнок» деген газетни мухбири эди. Гъали «Зори Табасарана» деген газетде ишлей. ДГУ-ну жагыллени советинде жанлы күйде ортакъчылыкъ эте. «Къызыл Хачны» гёngюллю кёмекчилиси гысапда Москвадагъы конкурсгъа баргъан, жагыллени арасында финанс якъдан билимлерин артдырывгъа байлавлу проекти биринчи ерил алгъан.

Райиса Наримановна къызыны устюнлюклерине гъакъ юрекден сиюне. Мен буса гележекдеги оьзюмню касбу ёлдашым булан сейлей туруп, алдымда яшавда не сиоегенин яхши билеген, салгъан муратларына етишме талпынагъан журналистни гёре эдим. Къызларыны уллусу анасыны ёлун танглагъан, ДГМУ-ну ва ординатураны битдирип, эндокринолог болуп ишлей. Къызланы ортанчысы

ДГТУ-да охуй-гележекдеги архитектор. Уланы гъали де школагъа юрой. О да кёп зат булан иштагълана...

Дайм оьсмеге, алгъа юрюме, яшавну къужурлу этеген янги проектлени, ойланы арагъа чыгъармагъа тарыкъ деп гысап эте Райиса Наримановна.

– Шогъар бизин гючюбоз чата, – дей ол инамлы күйде, – аслусу, эсде сакълама төрек: ятгъан ташны тиобюне сув акъмай!

Биз де ону булан толу күйде разибиз!

Айшат Тажсудинова

Даражат Төмірханова қызғаң сурапт

Что думают мужчины (когда им нужно написать колонку о женщинах)?

Что единственный способ не встремлять – это переложить всю ответственность на кого-нибудь другого. Если я начну высказывать все свои ошибочные теории о женщинах, то уже на минуте второй обнаружу, что в меня летит что-нибудь типа утюга. Само собой, запущенного рукой представительницы сильного и независимого пола. Во избежание травм и обвинений во «все вы мужики одинаковые», я решил побыть беспристрастным горе-исследователем. Поскреб по сусекам всемирной сети, чтобы выяснить, как различия между мужчинами и женщинами объясняли философы, ученые и прочие люди, которых мне, в общем-то, не жаль. Если после прочтения этого текста какая-нибудь милая девушка изобретет машину времени, чтобы отвесить Аристотелю оплеуху, то я вовсе и не против.

Аристотель – мужик умный, должен был догадаться, что его слегка мизогинистические заносы могут привести к таким последствиям. Ведь именно он в своем трактате «Политика» сообщил всему читающему миру, что женщина – инертная материя, не имеющая души. А вот мужчина, молодец такой, – это активная и творческая форма, высшая жизненная сила и вообще мамин бродяга, папин симпатяга. Людям с Y-хромосомой эта идея очень понравилась, и они закивали своими бородатыми головами: мол, все правильно сказал. Таким образом, Аристотель объяснял различия между М и Ж тем, что кое-кто из них, в общем-то, не особо одушевленный предмет.

Хотя еще современник Аристотеля Платон утверждал, что женщины и мужчины равны, могут играть одни и те же социальные роли, а различия в их поведении вызваны только тем, что общество относится к ним по-разному, навешивая нелепые ярлыки. Феминистки всяя пла-

неты, хватит нахваливать Клару Цеткин, воздайте должное древнему греку!

А вот в XVIII веке утвердилась бинарная гендерная система. Твердолобая и безжалостная. Она, если коротко, вот о чем: человек в обществе должен вести себя в соответствии со своим полом и никак иначе. За «как иначе» ставим в угол и бьем палкой по известному месту. Угораздило родиться мальчиком – будь маскулинным, никогда не плачь и занимайся боксом. Появилась на свет девочка – пеки пирожки, вышивай крестиком и раз в год падай в обморок до конца дней своих.

В 1856 году родился мальчик Зигмунд. И в определенный момент своей биографии заговорил об эдиповом комплексе. Да так громко и красноречиво, что с его мнением пришлось считаться. Фрейд утверждал, что в определенном возрасте у детишек появляется эдипов комплекс, и со временем они стремятся его преодолеть, идентифицируя себя с родителем своего пола. Короче говоря, мальчик стремится стать как папа (даже если тот увлекается модой и нет-нет подкрашивает себе глазки), а

девочка – как мама (даже если она курит трубку и ругается как моряк).

А вот в СССР, как известно, пол вообще был только один – советский гражданин. И он всегда был готов к труду и обороне (а еще накостыльять вшивому капиталисту).

Нынче на дворе 21-й век, людей засывают в томограф, изучают мозг то так, то этак, но к общему мнению прийти не могут. Некоторые исследователи убеждены, что существуют два типа мозга: «мужской» и «женский». Например, дяденька из Гарвардской медицинской школы Джилл Голдштейн утверждает, что у женщин в среднем лучше развиты участки лобной доли, где расположены центры, отвечающие за планирование действий (женщины продуманнее). А у мужчин – области теменной коры, участвующие в восприятии пространства (мы реже теряемся по дороге из магазина домой). А еще у мужчин активнее правое ядро некой амигдалы, а у женщин – левое. На простом, но великом и могучем это означает, что джентльмены, рассказывая о произшествии, описывают его в целом, а леди – концентрируются на деталях. И вот, казалось бы, всем примирится и пожать друг другу руки – разница между М и Ж заключается в особенностях строения сего вещества. Однако ж...

Британский нейробиолог Джина Риппон в своей книге «Гендерный мозг» заявляет, что нет никакого «женского и мужского мозга». Да, малипусенькие различия в строении головного мозга у женщин и мужчин имеются, но они никак не влияют на поведение. Такие вот пирожки с котятами.

Кажется, споры о том, почему мы такие разные или о том, что на самом деле все мы одинаковые, не угаснут никогда. Как по мне – так ясно одно. Женщины покинули Венеру, а мужчины чухнули с Марса именно потому, что очень хотели увидеться на Земле. И раз мы по-прежнему здесь, а не вернулись на родные планеты, значит в целом, несмотря на все наши различия, споры и взаимные претензии, нам нравится быть друг с другом.

А остальное – суэта!

Руслан Бакидов

НЕ ПОПАСТЬ В СЕТИ!

Однажды к нам пришла молодая женщина. Она сказала, что у неё есть кредиты на сумму 1200000 рублей и у неё есть какая-то сумма, которую она положила на вклад детям. Доверитель – так называется клиент адвоката – хотела их списать. В ходе предварительной беседы выяснилось, что она услышала где-то очень красивую рекламную историю: «Положите деньги на счет, откройте вклад детям до 18 лет, а когда вырастут, они станут обеспеченными людьми».

Наша доверительница жила небогато, поэтому и решила сделать такой вклад детям, а денег у нее не было. Она решила взять заем – полмиллиона рублей, который ей выдали под очень большие

проценты. Через пару месяцев выяснилось, что она неспособна вернуть такую большую сумму, которая увеличилась до миллиона двухсот тысяч. Заемщики, заранее предвидя ситуацию, заставили ее подписать договор купли-продажи, а ей сказали, что это договор под залог жилья. Но на этом мошенники из финансовой организации не остановились и оформили на нее еще и кредит в другом банке. Как? Да просто подложили еще пару листов вместе с теми, которые она подписывала. Если заметит, то скажут, что случайно получилось, а если подпишет...

Им удалось! Деньги ей на руки никто не дал, а получилось, что она взяла ещё кредит в банке на 3 миллиона рублей, и по этому же займу ей начислили миллион 200 тысяч. Все это она должна была вернуть. Вот так доверительница, взяв полмиллиона, ещё и отдала двести тысяч сразу же, в банке, и на руках у неё осталось всего 300 тысяч. В итоге она осталась без денег и без квартиры – ее с детьми через два месяца выселили и отняли жилье.

Когда всё это узнали, возникло желание ей помочь, что мы в итоге и сделали. Денег на оплату наших услуг у неё не было. Учитывая ее тяжелое материальное положение, мы ей списали долг перед этими зайдерами и перед банком и помогли вернуть квартиру.

Кроме того, мы обратились в прокуратуру, а прокуратура – это правоохранительная структура, которая, в первую очередь, помогает женщинам с маленькими детьми. Об этом нужно знать и обязательно помнить, что можно и нужно этим инструментом пользоваться. Прокуратура представляет интересы не только большинства, неопределенного круга лиц, но и защищает пенсионеров, детей, инвалидов и одиноких матерей. Прокуратура обязана представлять их интересы, в том числе подавать иски от их имени. В ходе работы прокуратура признала недействительной сделку,

и через два года ее отменили и вернули женщине квартиру.

Этот эпизод из нашей практики наглядно демонстрирует, что некоторые женщины думают, что можно легко и просто взять займ и открыть вклад, и не подозревают об опасности. Чтобы не оказаться в такой ситуации и не попасть в долговую ловушку, мы бы посоветовали не брать деньги у частных кредитных компаний, потому что там очень высокие проценты и недобросовестные работники. Ну, а если вы все же решили взять кредит, то читайте договор внимательно, обращая внимание на пункты, написанные самым мелким шрифтом. Но лучше ни при каких обстоятельствах ради того, чтобы получить деньги здесь и сейчас, не рисковать жильем, особенно когда у тебя маленькие, несовершеннолетние дети. Помните про ответственность и не влезайте ни в какие сделки, кроме как по улучшению жилищных условий.

Очень часто бывает, что женщины закладывают жилье, чтобы начать бизнес, но практика такая: в первый год из ста открывшихся частных предприятий на плаву остается всего десять компаний, а в течение трёх лет из оставшихся десяти выживает всего одна. Относиться к открытию бизнеса нужно трезво – стройте его на заранее отложенные средства. Не надо бояться начинать свое дело, но ради этого закладывать или продавать имеющееся жилье не стоит.

Подготовила Виолетта Ратенкова

Род. Его значение и воздействие на жизнь и судьбу человека

Из практики работы с родом

Публикация Евы Аразуаевой основывается на методе семейных расстановок немецкого философа, психотерапевта и богослова Берта Хеллингера, главная идея которого заключается в постулате, что проблемы в жизни человека связаны не с его личным жизненным опытом, а с общим опытом его семьи. Если установить правильные отношения со всеми членами семьи, в том числе с умершими, то можно обрести гармонию с самим собой.

Это утверждение достаточно спорное, и его достоверность научно не доказана. Тем не менее, по мнению специалистов, которые используют расстановки, этот метод за один сеанс позволяет решить глубокие личностные проблемы человека и даже избавить от физических недугов.

Существует и противоположное мнение: расстановки могут не только не решить проблемы человека, но и навредить ему, этот подход опасен для людей с нестабильной, травмированной психикой, для тех, кто находится в отчаянии. Поэтому в решении личностных проблем лучше использовать проверенные методы психотерапевтической работы – психоанализ, гештальт-терапию, когнитивно-поведенческую терапию. Эти методы также работают с запросом на проблемы в отношениях в семье и обращаются в прошлое клиента.

Как говорится, каждый выбирает для себя...

Красивая, яркая женщина лет 30 сильно тревожилась, рассказывая последние новости. Ее зрачки были увеличены, от чего зеленые глаза становились темными и бездонными, выражая тревогу.

– Я долго не хотела говорить, пока не уверилась в том, что диагноз подтверждается. Ева, у меня онкология... третьей, а возможно, четвертой степени... Около 20 очагов в головном мозге разной величины...

Эта новость ошеломила меня: цветущая и успешная женщина в течение не-

дели-двух превратилась в женщину дерганую и тревожную. Мать-одиночка, она не могла не думать о судьбе своих малолетних детей, младшему из которых было около 5 лет. Подтвержденный двумя центрами исследований диагноз был грозным и безапелляционным ...

В сложившейся ситуации я предложила ей поработать с родом через расстановочный механизм. Восемь часов работы с родовыми программами семи колен по матери и отцу выявили большое количество нарушений в системе безопасности рода. Предки рода – люди, жившие в далеком или недавнем прошлом, могли оступиться и нарушить основные духовные законы бытия. Нарушить и не успеть искренне покаяться и попросить прощения перед людьми и Всевышним: именно эти искажения наложились как программа самоуничтожения в подсознании нашей геронии.

Результат работы по исцелению родовой матрицы: через две недели после расстановки диагноз кардинально изменился – со злокачественных на доброкачественные образования – жировые липомы. Лечение было назначено щадящее, и в течение года жировики практически

полностью рассосались. Врачи собирали консилиумы три раза, пытаясь понять, как мог за такое короткое время кардинально измениться диагноз.

Родовая система и каждый следующий потомок рода

Я убеждена в том, что наше тело – удивительный божественный сосуд, уникальные способности которого еще не изучены. Человеческое сознание способно перемещаться во времени, и этому есть доказательства: многочисленные работы с людьми в состоянии погружения в прошлое или будущее. Истории этих погружений зачастую подтверждаются историческими справками и статьями, археологическими артефактами.

Почему мы, современники, несем ответственность за наших предков, которые жили несколько веков назад? Потому судбоносные события их жизни, их выборы так глубоко сидят в нашем ментальном и психическом поле, проявляясь через характер, привычки, пристрастия и творческое предопределение, не говоря уже о физиологическом геноме, который несет наше тело?

А вы задавались вопросом, почему почти в каждой религии сказано о том, что важно упоминать своих предков в молитвах, важно знать их имена и судьбы до 7 колена, хотя мы частенько отправляемся в куда более далекие анналы родовых «архивов».

Да потому что только наличие нашего тела дает нам возможность действия, ибо настоящее покаяние – это триединство: мыслей, души и тела, то есть истинное покаяние требует осознания, признания и покаяния (помыслить, сказать и совершивший поклон Творцу). Пока мы находимся в неведении нашего духовного обязательства – молитвы за упокой душ предков, поминание и почитание их – мы словно деревья без корней, перед ветрами судьбы, на склонах жизни, готовые свалиться в обрыв или упасть на обочину, сползая по склону все ниже и ниже, пребываем в постоянном напряжении и тревогах. Как грустно, что мы пока не знаем, что наше тело – это инструмент действия. Оно нам дано не просто для социального бытия, но для духовных поисков и осознаний, исцеления душевных дефицитов, которые куда значимее, ведь основная причина всех мирских «достижательств» – жела-

ние комфорта и безопасности, иными словами, «компенсаторика».

Вторая история

5 лет назад подруга моей постоянной клиентки обратилась ко мне по рекомендации. У нее начались панические атаки, сопровождающиеся снами, где она теряет мужа в ДТП и становится вдовой. В отличие от большинства женщин, которые часто обращаются ко мне, Сапия имела очень гармоничные и счастливые отношения, и сейчас ей было очень тревожно: ее интуиция подсказывала ей, что сны – это предупреждение о грозящем горе.

Мы начали исследовать родовую матрицу женщины и обнаружили, что на протяжении последних трех-четырех поколений женщины по материнскому роду вдовели в возрасте 40 лет, к которому подошла и моя клиентка. Обнаружили у нее непережитую боль потери отца, которого она лишилась в раннем детстве и с которым была глубокая связь. Ушли в родовую расстановку и нашли в 7 колене в женском роду неразделенную любовь. Мужчина-пращур встречался с женщиной, вступил с ней в добрачные отношения, а женился на прабабушке клиентки. Обиженная женщина, опозоренная перед обществом, в отчаянии прокляла мужской род по женской линии до 7 колена. После чего молодые мужчины в роду начали умирать от несчастных случаев и на войнах.

Прошли покаяние рода, исцелили родовую программу и нейтрализовали программу вдовства.

Через пару дней женщина впервые за 20 лет поехала на могилу отца и отпустила его, приняв его смерть. На обратном пути ее машина слетела в кювет и перевернулась; на женщине не было ни царапины, позади нее по счастливой случайности ехал сосед, и он ее сразу забрал домой. Она испытала только шок от случившегося...

Область психологии обширна и имеет уникальные технологии воздействия на жизнь и судьбу человека. Наше сознание действительно творит чудеса, и, если только уделить ему немного времени, можно удивительно изменить и трансформировать свою реальность.

*Ева Акаразуева,
практикующий психолог, регрессолог,
мастер родовых расстановок*

Мир, созданный тобой...

Биеннале печатной графики «Кубачинская башня» стала уже привычной для дагестанских любителей изобразительного искусства. Не вызывает сомнений, что международный проект со временем не только не сойдет на нет, но обретет еще большую привлекательность как для российских авторов, так и для представителей ближнего и дальнего зарубежья, профессиональных художников-графиков, студентов художественных вузов из Германии, Италии, Мексики, Словакии, Польши, Пакистана, Казахстана, Узбекистана, Македонии, Норвегии, Эритреи, Республики Беларусь.

Четвертый по счету проект собрал рекордное количество участников: более семисот работ 345 авторов. Что примечательно, в выставке приняло участие свы-

ше 80 населенных пунктов России, более 30 дагестанских авторов. Выполненные в различных печатных техниках, таких как офорт, акватинта, сухая игла, резцовая гравюра, линогравюра, ксилография, литография, работы привлекли внимание зрителей творческим своеобразием авторов.

По уже сложившейся традиции биеннале прошла на нескольких площадках – в средневековой уникальной башне в горном селе Кубачи и в Выставочном зале Союза художников. Несмотря на жаркое лето, она собрала представителей профессионального сообщества. Осеню организаторы планируют открыть третью выставку в Музее искусств «Центр этнической культуры», так как в двух экспозициях не уместились все работы участников.

Раскрывая тематическую направленность выставки, народный художник республики, профессор художественно-графического факультета ДГПУ им. Р. Гамзатова Юсуп Ханмагомедов, руководитель выставочного проекта, рассказал, что биеннале изначально задумывалась как международная. И важно, что в этой связи печатная графика обретает все большую популярность, а авторская география ее расширяется.

Особо руководитель проекта отметил, что Год семьи, объявленный в нашей стране, стал отправной точкой для обращения художников к семейным ценностям, родовой устроенности, той бесценной воспитательной школе уважения к старшим, ответственности за семью, родной дом, будущее страны.

Говоря о творческих планах, организатор биеннале отметил привлечение к конкурсу творческой молодежи из новых регионов: ЛНР, ДНР, Харьковской, Херсонской областей. Юсуп Ханмагомедов также обратил внимание на то, что выставка-конкурс служит мостом дружбы между странами, поблагодарили партнеров проекта, волонтеров. Он заметил, что авторы работ как нельзя лучше продемонстрировали «коллективное искусство» добра и справедливости.

Об этом свидетельствовал несомненный интерес зрителей к представленным работам. Обращая взор к удивительным сюжетам и образам, в которых угадывались мысли художника, его размышления о внутреннем мире, желании изменить агрессию на миролюбивое отношение к себе подобным, любители графики получали истинное удовольствие, дивясь остроте восприятия авторов самых разных возрастов из российских регионов. А это Белгород и Краснодар, Нижний Новгород и Ростов-на-Дону, Санкт-Петербург и Томск, а также страны ближнего зарубежья – Казахстан и Беларусь.

Среди более чем 400 графических листов можно было встретить как сложные для восприятия работы, так и изображающие простой быт, которым живут аборигены по сей день. И в этом – мудрость жизни, ее святость; в этом характер тех,

кто живет на земле, кто чувствует ее дыхание, ее сердечный ритм.

Выступавших было немало, и это не только эксперты, но и зрители, пожелавшие поделиться своими впечатлениями.

Довелось ли историческое прошлое над дагестанскими работами?

Нет сомнений, что кубачинская энергетика оказала огромное влияние на своеобразную сюжетную эклектику национального и общечеловеческого. Остается только удивляться, как организаторы удачно выбрали место проведения биеннале – в ауле знаменитых златокузнецов, где каждый – мастер.

И даже отреставрированная башня сохранила дух древнего аула Кубачи и воинственность средневекового царства Зирхгеран. И не случайно сюда тянутся туристы, творческие люди и те, кто только собирается насладиться древними строениями, испытав на себе заповедную силу камня, хранящего тайны древней земли, дающей силы людям.

Как и дербентская Нарын-Кала, кубачинская башня служила и фортификационным сооружением, и жилищем для воинов. Состоящая из нескольких уровней, каждый из которых служит экспозицией, она влечет к себе древней атмосферой. Для художников башня – настоящая находка. Они признаются, что в ее стенах происходят невиданные трансформации, а душа обретает простор, вырываясь на свободу.

Биеннале уже живет своей жизнью. Она та самая неслучайная случайность, что служит ориентиром для последующих поколений.

И кто знает, чем еще удивят Кубачи? Заповедные... Загадочные... Таинственные...

Похоже, что биеннале попала в точку. Так тому и быть...

Айшат Тажсудинова

Исмаил Исмаилов. «Дворик в родном селе». Офорт, травлённый штирих

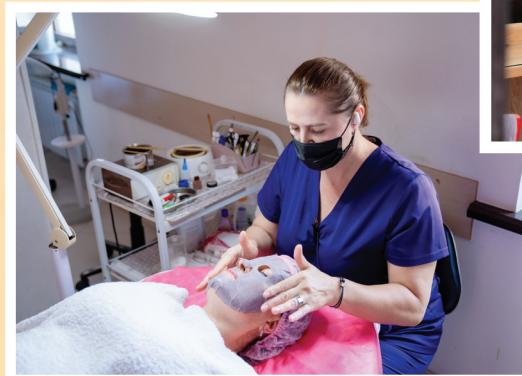

КАЖДАЯ ЖЕНЩИНА ЗАСЛУЖИВАЕТ БЫТЬ КОРОЛЕВОЙ!
«РАДУГА» – НЕ ПРОСТО САЛОН КРАСОТЫ,
ЭТО КОМАНДА МАСТЕРОВ, ГОТОВЫХ ВОПЛОТИТЬ ВАШИ
САМЫЕ РАДУЖНЫЕ МЕЧТЫ!

Адрес: г.Махачкала, ул. Коркмасова, 27.
На 1 этаже – барбершоп «Мегеж»,
на 2 этаже – салон красоты «Радуга».
Запись в салон по телефонам:

89289873253
(7 8722) 68-43-33

Также можно записаться онлайн
на сайте: salon-raduga.ru

Реклама

ИНДЕКС ПМ818

Свободная цена
6 +